

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»

08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

***ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»***

Факультет харчових технологій, готельного-ресторанного

та туристичного бізнесу

Форма навчання _____ денна _____

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ Г. П.Скляр
(підпис)

« ____ » _____ 2020 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Розвиток туризму у Чернівецькій області»**

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Комарова Єлизавета Євгеніївна

_____
(підпис, дата)

Науковий керівник к. е. н., доцент Животенко Віталій Олександрович

_____
(підпис, дата)

Полтава – 2020

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ	3
РОЗДІЛ 1 ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	
1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в Чернівецькому регіоні.....	5
1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в Чернівецькому регіоні.....	10
1.3 Історико-культурні ресурси Чернівецького регіону як чинник розвитку туристичної діяльності.....	25
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	
2.1 Організація туристичної діяльності в регіоні.....	35
2.2. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні.....	45
2.3. Основні напрями удосконалення розвитку туризму в Чернівецькому регіоні.....	53
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	58
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Туризм – явище всесвітнього масштабу. Кожен регіон будь-якої країни має свої природні, історико-культурні особливості, що обумовлюють розвиток певних видів туризму [47, с. 13]. Туристична сфера є вагомим чинником стабільного й динамічного збільшення надходжень до бюджету, істотного позитивного впливу на стан справ у багатьох галузях економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство тощо). Туризм сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, залученню громадян до пізнання надзвичайно багатой природної та історико-культурної спадщини краю, збереженню екологічної рівноваги.

У більшості країн та регіонів туризм, як форма рекреації, є головним джерелом прибутків тоді, коли абсолютно відсутні або вичерпані природні та соціально-економічні передумови для розвитку промисловості чи сільського господарства.

За цих умов усе більш перспективним стає розвиток туризму на Буковині. Чернівецька область володіє багатьма структурними елементами рекреаційних ресурсів. Вона є регіоном багатопрофільного літнього і зимового, гірсько-спортивного, масового пізнавально-оздоровчого відпочинку. Край має відповідні кліматичні умови, а також високий природно-рекреаційний потенціал, який багато в чому визначає соціально-економічний профіль краю та привабливість його як для українських туристів, так і для іноземців.

Загальним та специфічним питанням розвитку туризму та сфери рекреаційних послуг присвячені наукові доробки таких вітчизняних вчених та фахівців як: В. Безнюк, І. Гаврилишин, В. Герасименко, В. Кифяк, М. Крачило, О. Любіцева, Ю. Правдик, В. Федорченко, Л. Черник, Н. Чорненька, І. Школа, Л. Шульгіна та ін. Серед досліджень на цю тему, які здійснювались іноземними

вченими, варто зазначити праці М. Біржакова, Я. Варшинської, А. Дуровича, І. Зоріна, В. Квартальнова, Ф. Котлера, Р. Павлусінські, А. Ягельського.

Метою даної кваліфікаційної роботи є дослідження туризму в Чернівецькій області: стан та перспективи.

Мета роботи визначає наступні завдання:

дослідити поняття та суть туризму;

охарактеризувати географію туризму в Україні;

проаналізувати організаційно-управлінські особливості розвитку туризму на регіональному рівні на прикладі Чернівецької області;

проаналізувати розвиток туристичної інфраструктури в регіоні;

провести регіональний аналіз розвитку туризму в Чернівецькій області;

визначити можливі шляхи покращення та перспективи розвитку туризму в Чернівецькій області.

Об'єктом роботи є туризм на регіональному рівні.

Предметом дослідження є тенденції розвитку туризму в Чернівецькій області: стан та перспективи.

Методи дослідження: науково-методологічною основою проведеного дослідження є положення туризму, готельної справи, краєзнавства туристичного менеджменту. Використовувались методи аналізу і синтезу, порівняння, групування даних, графічного моделювання, причинно-наслідкових зв'язків для дослідження причин виникнення проблем у процесі розвитку культурно-пізнавального туризму. Дана робота дасть змогу поглянути на туризм з боку і ми спробуємо виявити недоліки та перспективи розвитку туризму в Чернівецькій області.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в Чернівецькому регіоні

Сьогодні, в умовах проведення радикальних економічних реформ та їх наукового обґрунтування, в період, коли відбуваються процеси децентралізації, регіональні органи влади мають право самостійно обирати сценарії соціально-економічного розвитку, що сприятимуть вирішенню регіональних проблем, підвищенню рівня життя населення, збереженню екологічної рівноваги та навколишнього середовища.

Одним з таких сценаріїв, що може мати суттєвий відбиток на соціально-економічний стан регіону, є розвиток туризму. Розробка такого сценарію регіонального розвитку вимагає зміни ставлення до туризму як до виду економічної діяльності.

Визначення впливу розвитку туризму на економіку регіону, аналіз туристичного потенціалу, встановлення конкурентних переваг, визначення туристичної привабливості – все це є головними цілями, досягнення яких сприятиме активізації туристичної діяльності в регіоні[55, с. 73].

Багато вітчизняних та зарубіжних науковців у своїх працях досліджували економічний вплив туризму на соціально-економічний стан країни чи окремо взятого регіону. Проте розробка сценарію розвитку туризму та його впровадження потребує подальших досліджень.

Розуміння туризму міжнародними організаціями, науковцями, окремими представниками органів влади, законодавством України зводиться до активного

відпочинку, подорожування, знайомства з навколишнім середовищем, рекреації, тимчасового виїзду з постійного місця проживання тощо.

Так, наприклад, за визначенням, ООН туризм - це активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межі постійного місця проживання [2, с.85]. Всесвітня туристична організація визначає туризм як один з видів активного відпочинку, що являє собою подорож з метою пізнання тих або інших районів, нових країн і поєднанні у багатьох країнах з елементами спорту. Подібне трактування дає і Манільська декларація світового туризму (Філіппіни, 1980 р.) Велика кількість зарубіжних та українських дослідників, таких як Г. О. Бейдик [3], Т. Сокол [54], В. Биркович [5], О. Бейдик [4] та ін. вважають, що туризм - це будь-яка подорож з метою відпочинку і знайомства з новими регіонами та об'єктами або вид рекреації, пов'язаний з виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно-розважальними цілями. Та і законодавством України туризм визначається як тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування [10, с. 79].

Проте далеко не всі науковці притримуються такої думки. У тому числі і ми, адже вважаємо, що туристичні підприємства та інші суб'єкти туристичної діяльності працюють на комерційних засадах, створюючи при цьому валову додану вартість шляхом виробництва, просування та реалізації туристичних продуктів, спрямованих на задоволення потреб споживачів.

Отже, на нашу думку, туризм - це вид економічної діяльності, спрямований на задоволення потреб споживачів, які у вільний від роботи час тимчасово перебувають поза місцем свого постійного проживання з певною метою.

Подібне визначення дає і професор В. Г. Герасименко [22], який вважає, що туризм - це галузь економіки нематеріальної сфери, як суспільно-

організована економічна діяльність, спрямована на виробництво товарів і послуг для задоволення потреб людей, які знаходяться за межами постійного місця проживання.

Відзначимо, що в умовах глобалізації світової економіки туризм відіграє важливу роль у розвитку держави і регіонів, виконуючи певні економічні функції. На підтвердження цього наводимо декілька цифр розвитку туризму в світі та його вплив на економіку.

За даними Всесвітньої туристичної організації у 2019 році[56]:

- туризм у світі складає 10,4% від валового світового продукту;
- 1 із 11 працюючих у світі - зайнятий у сфері туризму;
- 1,4 трл. \$ (6%) світового експорту припадає на туризм;
- 1087 млн. туристів (2019 р.), прогноз на 2030 р. - 1,8 млрд.

туристів.

Для сценарного прогнозування розвитку туризму в Чернівецькому регіоні необхідно визначити базові засади ефективного функціонування туристичної галузі.

Деякі вчені, визначаючи придатність території для рекреаційного використання та її потенціал, вважають, що основними критеріями є «наявність родовищ лікувальних мінеральних вод, грязей, озокериту, сприятливі кліматичні умови, екологічно чисте природне середовище. При цьому, чим більші запаси лікувальних ресурсів, вища їх лікувальна ефективність, тим вищу цінність мають рекреаційні території».

Туристичний потенціал Буковини формується також за рахунок інших складових: історичних та архітектурних пам'ятників, релігійних споруд, пам'яток культури та мистецтва, наявності традиційних народних промислів та ремесел тощо. Чернівецька область - одна з небагатьох областей України, яка володіє архітектурно-містобудівною спадщиною, вельми різноманітною як в етнічному, так і в хронологічному, стилістичному й типологічному відношеннях. До найцінніших належать середньовічні фортеці, муровані та дерев'яні храми унікального «хатнього» типу, окремі будівлі та їх комплекси. В

області взято на державний облік 631 пам'ятку історії, культури, архітектури і містобудування, з яких 112 занесено до переліку Державного реєстру національного культурного надбання [7, с. 133].

Дослідження, проведені на території Чернівецької області, дали змогу виділити базові складові, які формують туристичну привабливість регіону та які викликають найбільшу мотивацію до оздоровлення, відпочинку, подорожування (рис. 1.1.1), а також визначити роль і місце природних рекреаційних ресурсів та культурно-історичних об'єктів у формуванні рекреаційного і туристичного попиту.

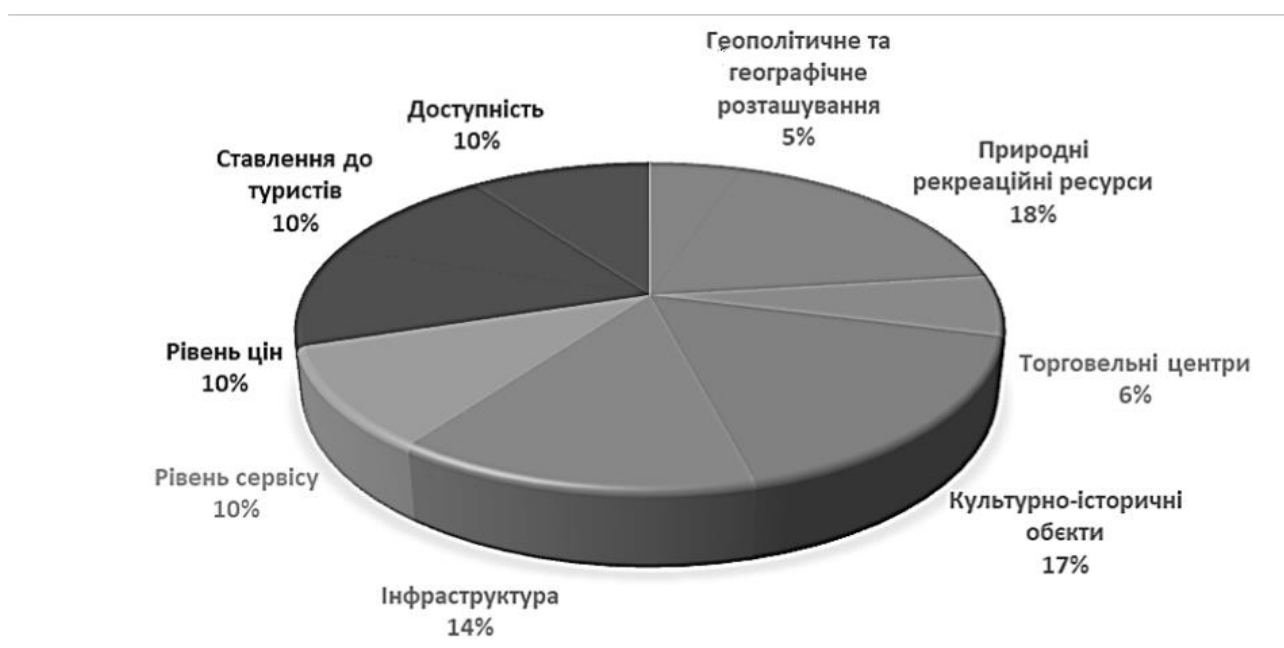

Рис. 1.1.1.–Складові туристичної привабливості Чернівецької області у 2018 році [2]

На рис. 1.1.1 продемонстровано, що основними складовими, які найбільше впливають на туристичну привабливість регіону, є природні рекреаційні ресурси та культурно-історичні об'єкти. Вони займають найбільші сегменти та є базовими складовими туристичного продукту.

Водночас, опитування іноземних туристів та туристів з інших областей України, проведені на території Чернівецької області, свідчать про те, щоокрім природних рекреаційних ресурсів, культурно-історичної спадщини,

геополітичного розташування, розвинутої інфраструктури та інших визначених чинників, до туристичної привабливості регіону відносяться [22, с. 25]:

- незвичний формат організації подорожування та відпочинку. Це, зокрема, поширений у регіоні сільський туризм та участь у виконанні різноманітних сільськогосподарських робіт, участь у «Битві націй», що проходили щорічно у Хотинській фортеці та рицарських турнірах, фестиваль маланок у Вашківцях та Чернівцях тощо;
- нестандартний спосіб пересування туристів - це кінні маршрути, карети, сплави по гірських річках та ін.;
- вишукана форма обслуговування у тому числі спеціалізація окремих ресторанів, готелів, анімаційних закладів;
- відомі фахівці, музиканти, спортсмени та інші персонажі;
- звичаї, обряди, традиції, свята, цікаві події тощо;
- природні явища (печери, водоспади), дикі тварини, полювання, рибальство;
- цікаві та видовищні виробничі процеси, зокрема, виробництво електроенергії на Дністровській ГАЕС тощо.

Особливості сучасної тенденції розвитку туристичної індустрії полягають у взаємозв'язку формування високорозвиненої національної індустрії туризму з потребою розв'язання гострих соціально-економічних проблем у перехідний період економічного розвитку нашої держави, оскільки за своєю прибутковістю цей сектор економіки є повністю конкурентоспроможною галуззю, а також певним каталізатором економічного розвитку [1, с. 113].

Чернівецька область приваблива щодо розвитку міжрегіональної і міжнародної співпраці. Прикордонне розташування, сприятливі природнокліматичні умови, багаті рекреаційні ресурси, економічний і науковий потенціал області, соціально-культурні та історичні традиції відкривають широкі перспективи для розвитку туристичної галузі. Тому туристична галузь Буковини останніми роками активно розвивається та викликає інтерес як на теренах України, так і за кордоном. Інвестиції до неї надішли з 43 країн світу.

До найбільших країн-інвесторів входили: Кіпр, Великобританія, Туреччина, Італія, Румунія, Ізраїль, Франція, Німеччина, Віргінські острови (Британські), Чехія, Естонія, Сейшельські острови, США та Польща, на які припадало 93,8% відсотка від загального обсягу інвестицій.

Отже, базовими засадами розробки сценарію розвитку туризму в Чернівецькій області є наявність природного рекреаційного потенціалу, визначних пам'яток історії, культури, архітектури, розвинута загальна та спеціальна інфраструктура, вигідне географічне та геополітичне розміщення області, рівень сервісу та цінова політика, нестандартні способи пересування, природні явища, звичаї, обряди, різноманітні події.

1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в Чернівецькому регіоні

Карпатський регіон (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області) займає площу 56,6 тис. кв. км, де проживає 6,5 млн. чол. Це один з староосвоєних районів, розташований в західній частині України.

Одним із стратегічних напрямків розвитку регіону є пріоритетне освоєння його рекреаційного потенціалу. Для підтвердження обґрунтованості такого вибору можна привести наступні аргументи[27, с. 180]:

Наявність природно-ресурсної бази. В регіоні є понад 800 джерел і свердловин лікувальних мінеральних вод всіх відомих типів, багато з них унікальні. Їх запаси достатні для щорічного оздоровлення більш як 7 млн. чол. Теперішній рівень їх використання не перевищує 15 %. Розвідано також значні запаси лікувальних грязей та озокериту. Ці ресурси в поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами є природною базою розвитку санаторно-курортної справи.

Карпати мають потужний потенціал для розвитку різних видів туризму. Мальовничі ландшафти, рельєф створюють сприятливий фон для короткотривалого відпочинку. Карпати не мають альтернативи на Україні щодо розвитку гірськолижного спорту на рівні світових стандартів.

Вигідне географічне положення. Регіон розташований в центрі Європи, через нього проходять різноманітні зв'язки, а щільна мережа транспортних шляхів є сприятливим фактором залучення контингенту відпочиваючих із багатьох країн світу.

Фактор територіальної забезпеченості суспільних потреб у рекреаційних послугах. В Україні фактично є три регіони, умови яких дозволяють задовольнити потреби в рекреаційних послугах. Це Кримський, Причорноморський та Карпатський. На фоні перевантаження перших двох і зростаючому попиті Карпати виступають фактично єдиною територією, яка може реалізувати незадоволений попит населення на оздоровлення і відпочинок.

Порівняно високий рівень екологічної безпеки і наявність великих запасів мінеральних вод для лікування радіаційних захворювань визначають потребу в створенні в Карпатах широкої мережі спеціалізованих оздоровниць для населення, яке потерпіло від радіоактивного забруднення[22, с. 104].

З одного боку, природа Карпат у порівнянні з іншими регіонами зазнала менших втрат і в багатьох місцях зберегла свій первісний стан, однак враховуючи винятково важливе клімато- і водорегулююче значення Карпат як для України, так і для сусідніх європейських держав, гостро стоїть питання збереження унікальної природи цього краю. З іншого боку, звичайно, при забезпеченні екологічної безпеки Карпат, необхідно створювати туристичну інфраструктуру, будувати дороги, мости, гірськолижні підйомники та ін., що залучить велику кількість гостей на відпочинок та лікування в регіон.

Можна навести ще цілий ряд переконливих аргументів на користь рекреаційної орієнтації перспективного розвитку Карпатського регіону.

Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням в центрі Європи є достатньо вагомою передумовою розвитку системи санаторно-курортного лікування, туризму і відпочинку, орієнтованої як на внутрішнього споживача, так і на обслуговування іноземних туристів.

В Карпатському регіоні розвідано і затверджено запаси лікувальних вод 13 родовищ із сумарним добовим дебітом 4,6 млн. літрів.

Найвищим потенціалом володіють родовища унікальних і високоефективних за лікувальними властивостями мінеральних вод і розсолів Трускавця, Східниці, Моршина, Закарпатських родовищ.

Вуглекислі води - найбільш розповсюджена група мінеральних вод регіону. За ступенем мінералізації вони поділяються на слабо-, середньо- і високомінералізовані та розсоли, а за складом солей -на гідрокарбонатні, натрієві, хлоридно-гідрокарбонатні, хлоридно-натрієві або кальцієво-натрієві.

Сульфідні води належать до дуже цінних мінеральних вод регіону. Їх родовища розповсюджені, в основному, в Прикарпатті, в смузі родовищ сірки, і відомі в Львівській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях. Вони складають гідромінеральну базу курортів Великого Любеля, Немирова, Шкла, Роздолу, Черче, Брусниці та ін. [9, с. 131].

В районі м. Сколе, смт. Славське (Львівська область), містечка Верховина (Івано-Франківська область) та в інших місцях відкриті родовища мінеральних вод, значні запаси яких можна використати як гідромінеральну базу великих бальнеологічних курортів. В районі Трускавця детально вивчені дві ділянки скупчення азотних розсолів, виявлених на глибині до 200 м.

Широко розповсюджені в регіоні і мінеральні води з великим вмістом органічних речовин. Зразком цього типу вод є трускавецька "Нафтуса", відома у всьому світі унікальна вода, яка традиційно пов'язується з Трускавецьким і Східницьким курортами. Близькими до неї за властивостями є мінеральні води Борислава.

В регіоні широко розповсюджені мінеральні лікувальні води без специфічних компонентів. Води цього класу відомі в Іршавському, Мукачівському, Тячівському і Хустському районах Закарпаття, в Моршині, Трускавці, Самбірському, Сколівському і Старосамбірському районах Львівської області, Вижницькому, Путильському, Сторожинському районах Чернівецької області, в гірських та передгірських районах Івано-Франківської області.

Карпатський регіон має можливість використовувати для лікування залізисті, бромисті і йодисті, миш'яковисті, родонові та інші мінеральні води, запаси яких практично не використовуються.

До рекреаційних ресурсів регіону відносять також озокерит і лікувальні грязі. Бориславське родовище озокериту - найбільше на Україні. Більша ефективність озокериту в порівнянні з лікувальними грязями пояснюється тим, що при термічній обробці озокерит не втрачає лікувальних властивостей і його можна приймати для повторного лікування. Щорічно в Бориславському родовищі (Львівська область) добувається близько 700 т медичного озокериту. Запаси родовища, при існуючих обсягах видобутку, забезпечать потреби лікування протягом 100 років [2, с. 53].

Ресурсами грязелікування в регіоні є торф'яні грязі Немирівського, Великолюбінського, Моршинського родовищ, родовище Шкло у Львівській області, родовище Черче в Івано-Франківській області.

Природний потенціал рекреації органічно доповнюється багатим арсеналом пам'яток історії, культури, архітектури.

В регіоні збереглась багата духовна культура - своєрідні звичаї і обряди, народні промисли, фольклор буковинців, бойків, лемків, гуцулів.

Чернівецька область володіє багатьма структурними компонентами рекреаційних ресурсів, являючи собою рекреаційний регіон багатопрофільного літнього і зимового, гірсько-спортивного, масового пізнавально-оздоровчого відпочинку та бальнеологічного лікування. Область має сприятливі кліматичні умови, а також високий природно-рекреаційний і курортний потенціал, який

багато в чому визначає соціально-економічний профіль краю та привабливість його як для українських туристів, так і для іноземців.

Спробуємо більш детально розглянути кожний з видів ресурсів у відповідності з поданим вище розподілом.

1. Кліматичні умови. Кліматичні умови сприяють використанню рекреаційних можливостей краю протягом 9-10 місяців на рік. В цілому клімат помірно континентальний, м'який, вологий. Середня кількість днів зі сніговим покривом від 80 (у рівнинній частині) до 120 (в горах), тому термін можливого користування лижними маршрутами досить тривалий. Аналіз температур вказує, що з квітня по жовтень на території Буковини встановлюється так званий "період комфорту", найбільш сприятливий для відпочинку, протягом якого на курортах використовується кліматотерапія.

Тривалість цього періоду істотно впливає на розвиток територіально-рекреаційних формувань.

2. Ландшафтні ресурси. Ландшафтні ресурси Чернівецької області утворюються з особливостей гірського рельєфу і займають 600 тис. га. Площа, придатна для організації відпочинку і лікування, досягає 299 тис. га, проте на даний момент використовується менше ніж 1/5 її частина. За особливостями рельєфу область ділиться на три частини: рівнинну, передгірську та гірську. Північна рівнинна частина займає Прут-Дністровське межиріччя і лежить у межах Подільської та Хотинської височин. Поверхня прорізана мальовничими каньйоноподібними долинами річок, ярами та балками. В середній смузі, на півдні від Пруту, виділяється Чернівецька височина Цсцино (537 м).

Гірська частина - Покутсько-Буковинські Карпати, які займають близько 25 % території [3, с. 14].

Геологічні утворення Північної Буковини мають велике пізнавальне та естетичне значення. Серед них виділяються: урочище "Протяте Каміння", печера Довбуша, скелі "Кам'яна Багачка" та "Чорний Діл", дністровські стінки біля сіл Василів та Звенячин. Гірські масиви Буковинських Карпат створюють сприятливі можливості для розвитку альпінізму, гірськолижного, пішохідного і

спортивного кваліфікаційного туризму. Унікальні гіпсові печери "Буковинка-1" та "Буковинка-2" можуть використовуватись для спелеотуризму. Поблизу села Подвірне Новоселицького району знаходиться карстова печера "Попелюшка", яка є третьою за величиною у Європі і добре відома фахівцям та спелеоспортсменам.

3. Водні ресурси. Серед природних рекреаційних угідь нашого краю чільне місце посідають водні ресурси. В області - 76 річок довжиною понад 10 км кожна. Вони належать до басейнів Дунаю та Дністра, що тече вздовж північної межі області на відрізьку в 272 км. Разом з Прутом, Сіретом і Черемошем, Дністер є основою річкової системи краю. Глибокі долини, звивистість русел, швидка течія, нестійкий водний режим, наявність бистрин і перекатів надають особливу своєрідність річкам Буковини, і хоча, в основному, вони малосприятливі для масового відпочинку, існують широкі невикористані можливості для організації індивідуальних туристичних маршрутів та нетрадиційного екстремального туризму.

4. Фауністичні ресурси. Цей тип ресурсів представлений надзвичайно цікавим у рекреаційному відношенні тваринним світом[2, с. 17], що налічує 303 види, які включають 50 видів риб, 17 видів земноводних та 12 видів плазунів.

Мисливське угіддя "Буковинське" одне з найбагатших на Україні. Середня щільність мисливських видів тварин тут у 3-5 разів перевищує відповідні показники сусідніх територій. Однією з перспективних форм рекреаційного використання цієї місцевості є організація спортивно-мисливського полювання, зокрема шляхом проведення турів для вітчизняних та іноземних мисливців-спортсменів. Враховуючи обмеженість сервісних можливостей парку, слід орієнтуватись на такі національні типи полювання, які ще не набули значного поширення в Західній Європі і які рекомендують вітчизняні дослідники, - полювання з гончими на зайця, полювання з борзими на зайця і лисицю, комбінування двох перших видів полювання, полювання на копитних. В обмеженій кількості (3-4 полювання на сезон) можуть проводитись облавні полювання на копитних і хижих звірів.

Організація мисливського туризму для іноземців повинна враховувати історичні особливості національного полювання, що, як свідчить зарубіжний досвід, приносить більше морального задоволення і створює ефективну рекламу.

5. Мінералогічні ресурси. Мінералогічні ресурси Чернівецької області включають родовища мінеральних вод та грязей. З геологічною будовою (особливо в Північній Буковині) пов'язані практично невичерпні запаси лікувальних мінеральних вод найрізноманітнішого хімічного складу, що використовуються для лікування багатьох захворювань.

На сьогодні відомо понад 60 родовищ мінеральних вод, але вони недостатньо досліджені і слабо використовуються. Здійснюється промисловий розлив столових і лікувально-столових вод - "Буковинська", "Брусницька", "Кельменська", "Валя-Кузьминська", "Новоселицька", "Зеленчанська" та ін. Особливо цінною вважається вода Брусницького родовища, яка містить сірчано-водневі та содові гідрокарбонатно-хлоридно-натрієві компоненти, які визначають її лікувальні властивості та профіль курорту. Затверджені запаси цього родовища дозволяють організувати курортний комплекс до 10 тис. місць. Перспективними для рекреаційного використання є запаси лікувальних грязей, які характеризуються високими лікувальними властивостями: поблизу сіл Черешенька (Вижницький р-н), Костинці (Сторожинецький р-н), Брусниця (Кіцманський р-н), Щербинці (Новоселицький р-н) та Селятин.

На нашу думку, в області необхідно провести більш детальне гідрогенеологічне обстеження найбільш перспективних родовищ мінеральних вод із наступним затвердженням їх запасів [12, с. 55].

Одним із найважливіших природних рекреаційних ресурсів Буковини є багата і різноманітна рослинність, яку представляють ліси (38,9 тис. га), де переважають цінні деревостої з дуба, бука, липи. У передгір'ї розповсюджені широколистяні та змішані породи.

Тож, аналізований нами регіон, а саме Чернівецька має в наявності високий природно-рекреаційний потенціал, необхідний для створення

високоєфективних рекреаційно-туристичних зон. У цілому забезпеченість природними рекреаційними ресурсами 1-го кв. км території та 1-го жителя відповідно в 1,4 та 1,8 раза вищі, ніж по Україні, що знову підтверджує можливості розвитку сфери лікування та відпочинку. В таблиці 1.2.1 подані показники забезпеченості краю деякими видами цих ресурсів.

Таблиця 1.2.1

Природно-рекреаційні ресурси Чернівецької області 2018 р. [4]

№ з/п	Види ресурсів	Одиниці	Кількість виміру	Ємність, тис. люд.-доз.
1	Мінеральні води	Джерел	64	220,2
2	Лікувальні грязі	Родовищ	7	1700,0
3	Річкові пляжі	км	127	7012,5
4	Рекреаційні ліси	тис.га	28	2164,4

На табл. 1. 2. 1. продемонстровано, що Чернівецька область достатньо забезпечена деякими видами ресурсів, що забезпечують функціонування туризму в регіоні.

В регіоні до цього часу існують художні промисли з виробництва килимів, вишивання та виготовлення виробів з дерева. Ці промисли розвинені у центральній, південно-західній і західній частинах Чернівецької області.

Окрім природних, культурно-історичних та релігійно-мистецьких умов, туристично-рекреаційний потенціал краю визначають наступні особливості:

Зручне та вигідне географічно-транспортне положення, оскільки для України Буковина є воротами до країн Південно-Східної Європи - через регіон проходять важливі автомобільні та залізничні шляхи як державного, так і міжнародного значення. Туристи, які рухаються транзитом, досить часто зупиняються в Чернівцях для отримання різноманітних послуг - харчування, короткочасного проживання, оглядових екскурсій [12, с. 154].

Національно-етнографічна особливість регіону, яка проявляється у своєрідній етнографічній культурі. Крім української, тут збереглась російська,

румунська, польська, молдовська, вірменська, австрійська культури, відбулося змішування народів.

Це забезпечує певні переваги при встановленні економічних та культурних відносин з відповідними країнами.

Відносно сприятлива екологічна ситуація, оскільки Чернівецька область характеризується незначною забрудненістю внаслідок Чорнобильської катастрофи та діяльності промислових підприємств. За результатами досліджень, проведених Інститутом реформ, в регіоні здійснюється найменше викидів шкідливих речовин в повітря.

Соціально-економічні особливості - край має порівняно низький рівень індустріалізації території, що може сприяти розширенню потенційних можливостей розвитку туристичної індустрії.

Невелика площа території, що дає змогу влаштовувати туристичні поїздки в межах 1-2 діб із врахуванням виїзду в сусідні області, які, до речі, багаті на місця культового паломництва та пам'ятки природи.

Крім вищеперерахованих переваг, варто відзначити і той факт, що протягом останніх трьох років у Чернівцях та області спостерігається значне покращення криміногенної ситуації - за цим показником Буковина займає лідируючу позицію, як найменш криміналізований регіон України. До того ж, значно підвищився рівень розвитку ринкової інфраструктури краю, завдяки чому зростає його інвестиційна привабливість [8, с. 123].

Зона заміської рекреації Чернівецького туристичного району поширюється на прилеглі території сусідніх з обласним центром адміністративних районів в радіусі 18 км від центру Чернівців. Вона розташована на залісених південних схилах Хотинської височини з найвищою для рівнинної частини України точкою – 515 м на горі Берда, в долині річки Прут і на Чернівецькій височині з вкритою лісом горою Цецино (537 м). У ближньому і далекому сусідстві аж до с. Кам'яна здіймаються на понад 500 м над рівнем моря інші височини. У межах заміської зони рекреації частково розташований Чернівецький регіональний ландшафтний парк.

Зона заміської рекреації розрахована на відпочинок і оздоровлення насамперед чернівчан. Проте її досить розвинута матеріально-технічна база може бути використана й для туризму. Однак її рекреаційні ресурси (передгір'я, лісові масиви та озера) недостатньо привабливі для туристів. Тому заміська рекреаційна зона не може самостійно здійснювати туристичну діяльність. В обслуговуванні туристів вона цілком і повністю «зав'язана» на обласному центрі. Наприклад, організація активного дозвілля для туристів, які відвідують Чернівці з екскурсійної програмою, або їх розміщення.

Готельно-ресторанні та рекреаційні комплекси зони заміської рекреації знаходяться у мальовничих місцевостях у безпосередній близькості до обласного центру та неподалік від основних автошляхів. Найбільшим серед них є туристично-оздоровчий комплекс «Сонячна долина» в с. Бояни. Тут активний відпочинок на лоні природи (два стави у лісовому масиві поміж пагорбів) поєднуються з гірськолижним відпочинком та різноманітними розвагами. У с. Кам'яна на межі лісу біля озера розташований найбільший водно-рекреаційний комплекс «Аква-плюс», де знаходиться один із двох офіційних пляжів Чернівців (другий знаходиться на річці Прут у межах міста). Заміські готельно-ресторанні рекреаційні комплекси також представлені спортивно-оздоровчим комплексом «Цецино», що знаходиться на однойменній горі на околиці Чернівців, готельно-ресторанним комплексом «Під липами» у с. Шипинці, ресторанно-відпочинковим комплексом «Смерекова хата» у с. Валя Кузьмина.

Туристичний район «Буковинські Карпати». Сюди входить вся територія Путильського та гірські частини Вижницького і Сторожинецького адміністративних районів. Цікавими для туристів є місто Вижниця, с.м.т. Путила, с.м.т. Берегомет та ін. Привабливі з точки зору туристсько-рекреаційного освоєння внутрішнє Путильськенизькогір'я, перевали Німчич і Шурдин та ін. Район має виражену спортивнооздоровчу спеціалізацію з пішохідним, гірськолижним і водними видами спортивної рекреації, а також розвинутий сільський зелений і екологічний туризм. Тут є умови для розвитку санаторно-курортного та пізнавального туризму [9, с. 224].

Головними чинниками розвитку туризму й рекреації є природні передумови. Район являє собою вкриту лісом гірську систему, яка знаходиться на південному заході області і простягається майже паралельними хребтами з північного заходу на південний схід. Пересічні висоти тут сягають 900 м, а максимальна – 1574 м (гора Яровиця). Гірський рельєф у поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами створює передумови для розвитку як літніх, так і зимових видів активного відпочинку: пішохідного, гірськолижного; для альпінізму придатні скельні утворення Буковинських Карпат, як то скеля «Соколине око» та ін.

До великих річок гірського характеру, що протікає районом, належить Черемош. Глибокі долини, звивистість русел, швидка течія, нестійкий водний режим, наявність бистрин і перекатів надають особливу своєрідність гірським річкам і створюють широкі можливості для організації маршрутів водноспортивного та екстремального туризму, насамперед для сплаву на каяках і каное.

До цікавих природних об'єктів, придатних для природознавчих екскурсій, належать: печера Олекси Довбуша – відважного народного ватажка 30–40 років XVIII ст.; дивовижні скельні утворення Соколине око та Протяте Каміння; річка Смугарів з Буковинськими водоспадами. Там, де хребет Ракова прорізає річка Путила, височіє скеля Кам'яна Багачка, або Заклята скеля, про яку на Путильщині дотепер живе легенда.

В організації екологічного туризму значна роль відводиться національному природному парку «Вижницький», територією якого розроблені маршрути екотуризму. В с.м.т. Берегомет можна відвідати еколого-просвітницький центр та зону стаціонарної рекреації парку. Національний природний парк «Вижницький» був створений у 1995 р. на базі заказників Стебник і Лужки. Він займає площу близько 8000 га. Тут – самісінький центр тисячолітніх лісів, реліктової флори цілої Європи. У парку зростає понад 600 видів рослин, 31 з яких занесено до Червоної Книги, а місцева фауна нараховує

486 видів, 28 з них так само занесено до Червоної Книги. На території парку б'ють численні джерела мінеральних вод[1, с. 134].

Привабливими для туристів є етнографічні особливості району, що знаходиться в межах Гуцульщини. Кілька гуцульських фестивалів проходять у Вижниці та Путилі. В с.м.т. Путила щорічно відбуваються традиційні проводи пастухів на полонини. виходу на полонину – «Полонинська ватра». У цей день пастухи збирають отари і відправляються у верхів'я гір, де вони пробудуть до осені. Головним символом свята є величезна ватра, адже цього дня вогонь запалиться на 30 полонинах і буде підтримуватися там аж до завершення літування. Путила є місцем проведення мистецького фестивалю «Шовкова косиця» та фестивалю сиру, в с. Підзахаричі щорічно проводиться фестиваль гумору «Захарецькийгарчик».

Значний природно-рекреаційний потенціал Буковинських Карпат зумовив розвиток туристичної індустрії. У районі знаходиться більше двох десятків готелів і туристичних комплексів – майже порівну у Вижницькому та Путильському адміністративних районах. Тут виділяються три ареали їх зосередження: Вижницько-Підзаричський, який утворився навколо Вижниці та перевалу «Німчич»; Берегометсько-Мигівський, де розташований провідний в області гірськолижний комплекс «Мигове»; Путильський, розташований у самісінькому центрі Буковинських Карпат – Путильському низькогір'ї. До провідних готельно-туристичних комплексів Буковинських Карпат належать гірськолижні туристичні комплекси «Мигово» і «Німчич», готельноресторанний комплекс «Гірський узвіз», гірський готель «Ковчег», садиба «Лекече» та ін.

Цілющий клімат та сприятливі природні чинники використовуються для оздоровлення у пансіонатах з лікуванням «Черемош» у Вижниці і «Зелені пагорби» у Виженці.

Значного розвитку у районі набув сільський зелений туризм. Більше половини садиб Чернівецької області розташовані у Буковинських Карпатах. Тут виділяються два ареали їх зосередження: Черногузько-Розтоцький та

Путильський. Найбільше садиб знаходиться у селах, що розташовані неподалік від перевалу «Німчич» – Виженці, Розтоках [3, с. 137].

Проаналізувавши туристсько-рекреаційні можливості району можна зробити висновок, що Буковинські Карпати мають значний невикористаний потенціал. Його освоєння гальмується кількома несприятливими чинниками: слабким розвитком туристичної індустрії; незадовільним станом природи через недостатній рівень природоохоронних заходів; слабкий розвиток дорожньої інфраструктури та незадовільний стан доріг; відсутність продуманої маркетингової політики, яка б працювала на район в цілому. Ця проблема потребує удосконалення місцевою владою Програми розвитку туризму у Чернівецькій області, особливо в частині розвитку інфраструктури, інвестиційних проектів і маркетингових заходів. Туристична зона «Дністровський каньйон».

Дністровська туристсько-рекреаційна зона простягнулася долиною річки Дністер в межах Заставнівського, Хотинського, Кельменецького та Сокирянського адміністративних районів. Основна спеціалізація – купально-пляжна рекреація, рибальство, водні екскурсії та прогулянки, у т.ч. на катерах і яхтах. Є умови для здійснення пішохідних і велосипедних екскурсій, спелеотуризму [3, с. 134].

Дністер і його долина є унікальною пам'яткою природи, адже у своїй середній течії він перетинає південно-західний схил Подільської височини і утворює надзвичайно мальовничий каньйон зі стрімкими схилами та глибиною врізання від 60 до 130 м.

Дністровський каньйон є одним із семи чудес природи України. Тут знаходяться відомі у всьому світі відслонення, так звані стінки, що містять у собі давні скам'янілі рештки флори і фауни, яким близько 500 мільйонів років. Русло річки дуже звивисте, на прямих та випуклих ділянках поворотів утворює зручні для купання пляжі з галькою. Його ширина змінюється у межах 60–200 м, а середні глибини становлять 1,5–2,5 м. Від села Атаки розпочинається зона підпору Дністровського водосховища де швидкість течії значно

уповільнюється, а сама річка перетворюється на водосховище. Далі по течії середні глибини зростають до 22 м, а ширина русла збільшується до 800–1000 м. Тут Дністер утворює два мальовничих меандрових вузли: Перебиківський і Вороновицький. Дністровське водосховище має сприятливі водно-кліматичні умови для літньої рекреації. Дністровський каньйон прихистив велику кількість рослин, тварин і птахів. Чимало реліктових, ендемічних і рідкісних рослин занесено до Червоної книги України. У Дністрі живе 40 видів риб, а велика кількість раків свідчить про екологічну чистоту дністровської води.

Регіон володіє наступними об'єктами зі значним туристсько-екскурсійним потенціалом. До них можна віднести: Брусницький бальнеологічний туристичний пункт; БілоКриницький, Вашковецький, Банченський культово-релігійні екскурсійні пункти; Подвірнянський спелеологічний екскурсійний пункт. Брусницький бальнеологічний туристичний пункт базується на Брусницькій обласній лікарні відновного лікування, яка була заснована у 1968 р. Вона знаходиться на околиці села Брусниця Кіцманського району. У 1980-му тут з'явився спальний корпус на 150 місць. Водолікарня функціонує на родовищах: сірководневої води високої концентрації за своїм хімічним складом схожої на мацестинську (Сочі); гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвої води, типу Єсентуки, та хлоридно-натрієвої води, що є аналогом Миргородської. Нині працює три робочих свердловини, двадцять – законсервовані. В цілому родовища мінеральних вод здатні давати 150 кубометрів води на добу, що дозволяє щоденно лікувати 2 тисячі пацієнтів[55, с. 153]

Подвірнянський спелеологічний екскурсійний пункт сьогодні ще не придатний для туризму. Базується на найбільш потенційно перспективній для рекреаційного використання підземній порожнині – печері «Попелюшка», яка знаходиться поблизу с. Подвірне Новоселицького району. Зручна транспортна доступність, дуже великі розміри порожнини, чудова прохідність, велика науково-освітня цінність, надзвичайна естетична привабливість, а також обмежуючі фактори, які можна подолати в процесі обладнання печери, – все це

сприяє екскурсійному використанню підземної порожнини. Проте є ще один обмежуючий фактор – відсутність будь-якого входу в печеру з території України. До того ж, враховуючи білатеральне розташування печери (в межах держав Україна та Молдова), будь-яка діяльність у ній може призвести до зміни підземного середовища, що потребуватиме міжнародного погодження.

Сьогодні Чернівецька область має унікальні туристичні ресурси. Зокрема, природно-рекреаційний потенціал включає [7, с. 19]:

- 321 об'єкт різних категорій природно-заповідного фонду, які займають понад 7% території області, в тому числі 7 заказників;
- 170 пам'яток природи. До пам'яток природи державного значення відносяться: урочище Білка, печери Буковинка, Попелюшка, Баламутівська, Шилівський ліс, Тисовий яр. Основними геологічними та геоморфологічними утвореннями є печера Довбуша, скелі «Кам'яна багачка» та «Чорний Діл», Дністровські «стілки» біля сіл Василів і Звенячин;
- Ботанічний і дендрологічний парк ЧНУ, Вижицький національний природний парк та Сторожинецький дендропарк;
- 40 парків, які є пам'ятками садово-паркового мистецтва;
- 39 заповідних урочищ місцевого значення;
- понад 70 родовищ мінеральних вод (типу: «Іжевська», «Мацеста», «Боржомі», «Нафтуся», «Єсентуки» та «Нарзан».

Таким чином, Чернівецька область має достатньо високий природно-рекреаційний потенціал, необхідний для створення високоефективних рекреаційно-туристичних зон. В цілому забезпеченість природними рекреаційними ресурсами 1-го кв.км території та 1-го жителя відповідно в 1,4 на 1,8 раза вищі, ніж по Україні, що є ще одним підтвердженням можливостей розвитку сфери лікування та відпочинку.

Отже, оцінка рекреаційного потенціалу території показує, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з географічними і економічними факторами є важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційного комплексу Карпатського регіону. Рекреаційно-туристичний потенціал будь-якої території

характеризується наявністю рекреаційних ресурсів, їх кількістю та різноманітністю. За видами ці ресурси можна поділити на кліматичні, ландшафтні, водні, фауністичні, мінералогічні та культурно-історичні, а функціонально вони забезпечують лікування, відпочинок, пізнання природи і культурно-історичних явищ в конкретному регіоні.

Отже, аналізуючи кількісні та якісні показники рекреаційно-туристичного потенціалу, можна констатувати той факт, що Чернівецька область має потужну базу для функціонування всіх видів туризму та санаторно-курортного оздоровлення.

1.3 Історико-культурні ресурси Чернівецького регіону як чинник розвитку туристичної діяльності

Карпатський регіон належить до найбагатших на Україні територій на пам'ятки історії та культури, найстаріші з яких розташовані в районі Дністра та Закарпаття. На території чотирьох областей взято під охорону понад 6 тисяч пам'яток архітектури IX-XX ст., серед яких особливе місце займають споруди Львова, Жовкви, Підгірців, Галича, Ужгорода, Мукачева, Хотина, Чернівців та інші[47, с. 73].

Світову славу здобула дерев'яна архітектура Карпат XIV-XIX ст. В регіоні знаходиться ряд археологічних пам'яток міжнародного значення - трипільські поселення на Дністрі, старослов'янські городища в Стільському, Пліснеську, Звенигороді, Василеві, Непоротові, Рухотині; залишки стародавнього Галича в Крилосі, руїни скельних фортець у Спасі, Уричі, Розгірче, Бубнищі.

З Карпатським регіоном пов'язано життя і діяльність Данила Галицького, Ярослава Осмомисла, Івана Вишенського, Маркіяна Шашкевича, Івана Франка,

Соломії Крушельницької, Ольги Кобилянської та інших відомих людей. Тут народилися, жили і працювали представники багатьох європейських культур.

Чернівецький туристичний район включає туристичний вузол «Чернівці» та зону заміської рекреації, що поширюється на прилеглі території сусідніх адміністративних районів в радіусі 18 км від центру міста. Район має дві виражені спеціалізації: Чернівці є провідним в Україні центром пізнавального туризму, а зона заміської рекреації спеціалізується на активному відпочинку на лоні природи (прогулянковоспоглядальна, купально-пляжна та гірськолижна рекреація, різноманітні розваги та ін.) [4, с.483]. Туристичний вузол «Чернівці» охоплює територію столиці Буковини.

Місто розташоване на пагорбах долини річки Прут на межі Прут-Дністровського межиріччя та Передкарпатського передгір'я. Завдяки цьому лівобережна частина Чернівців належить до Східноєвропейської рівнинної країни, а основна частина обласного центру з правого берега Прута – до Карпатської гірсько-складчастої країни. Місто має фокусне положення в регіоні, а тому слугує транспортним вузлом і відправною точкою у заміських екскурсіях по Чернівецькій області. Туристичний потенціал міста зумовлений насамперед наявністю великої кількості пам'яток містобудування різних архітектурних стилів (класицизм, запізнілий класицизм, неоренесанс, необароко, віденська сецесія, ар-деко та конструктивізм) і багатою культурною спадщиною.

Чернівецька область заслужено іменується архітектурною перлиною України. На державному обліку в історичній частині столиці Буковини знаходиться 706 пам'яток архітектури, 20 з яких загальнонаціонального значення та одна пам'ятка ЮНЕСКО. Історична забудова старого міста – це цілісний, майже недоторканий ансамбль XIX – початку XX століть, що сформувався в Австро-Угорський період історії Буковини. Центральна частина міста загальною площею 226 га має статус заповідної території. Тут зосереджено більшість пам'яток містобудування: колишня Резиденція митрополитів Буковини; архітектурні ансамблі Театральної та Центральної

площ, вулиць О. Кобилянської (яка є пішохідною), І. Франка, Головної та багато інших.

Найбільш цінні з-поміж них:

- колишня Резиденція митрополитів Буковини і Далмації (ЮНЕСКО) – архітектурна перлина міста, збудована у 1864-1882 рр., сьогодні тут знаходиться Чернівецький університет;

- музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської – творіння віденських архітекторів Фельнера і Гельмера, що з 1905 року прикрашає Театральну площу;

- Вірменська католицька церква, збудована у 1875 році за проектом Йосефа Главки, нині органний зал Чернівецької обласної філармонії;

- міська ратуша, яка з 1847 року височіє на Центральній площі й відтоді незмінно є резиденцією міського самоврядування;

- будівля художнього музею, збудована у 1901 р. як дирекція ощадних кас, вважається однією з найбільш вишуканих пам'яток модерну;

- Кафедральний собор Святого Духа – головний храм православних Буковини, освячений митрополитом Євгеном Гакманом у 1864 р.; – дерев'яний храм Святого Миколая, збудований у 1607 році, є найстарішою пам'яткою архітектури Чернівців.

До цікавих природних об'єктів туризму й екскурсій, насамперед, можна віднести численні печери розкидані вздовж Дністра: Скитська, Баламутівська, Дуча, Полякова Дуча, Змієва та ін. В Кельменецькому районі знаходиться унікальний природний об'єкт товтри – гряда вапнякових останців з висотами до 40 метрів над оточуючим платом, що мальовничо нависають над плесом Дністровського водосховища. Мають статус геологічної пам'ятки природи під назвою «Шишкові горби» [9, с. 163].

Розвиток туристичної діяльності на території Дністровської зони донедавна не мав позитивної динаміки. Тільки в останні роки почали відбуватися зрушення і з'являтися нові туристичні об'єкти. Найбільше готелів сьогодні знаходиться у Хотині. У с. Репужинці розташовані бази відпочинку

«Здоров'я» та «Буковий гай». В селі. Дністрівка діє яхт-клуб, звідки здійснюються водні прогулянки на яхті, яку винаймають разом з послугами капітана. На узбережжі водосховища біля с. Непоротове знаходяться кілька база відпочинку, у т.ч. «Чайка на Дністрі», а біля с. Ломачинці – водно-рекреаційний комплекс «Усад». У Подністров'ї нараховується більше десятка садиб сільського зеленого туризму. Тут виділяється Хотинський район із садибами на північних схилах Хотинської височина біля річки Дністер. Найбільше їх у селі Рашків. Решта садиб знаходиться на березі водосховища, зокрема поблизу Вороновицького меандрового вузла. Туристичні пункти Чернівецької області.

Перспектива розвитку туризму на Буковині формується також за наявності багатьох інших складових системи туризму - історичних та архітектурних пам'ятників, релігійних споруд, пам'яток культури та мистецтва, традиційних народних промислів та ремесел тощо. Чернівецька область - одна з небагатьох областей України, яка володіє архітектурно-містобудівною спадщиною, вельми різноманітною як в етнічному, так і в хронологічному, стилістичному й типологічному відношеннях. До найцінніших належать середньовічні фортеці, муровані та дерев'яні храми унікального "хатнього" типу, окремі будівлі та їх комплекси. В області взято на державний облік 631 пам'ятку архітектури і містобудування, з яких близько 200 - загальнодержавного значення. Відомо понад 300 нововиявлених пам'яток. Пам'ятники археології включають слов'янські городища IX-X століть та древньоруські поселення XII-XIII століть. Споруди культового паломництва представлені чи не найдовершенішими зразками.

До списку історичних міст і селищ увійшли: Вижниця, Кіцмань, Лужани, Путила, Сторожинець, Усть-Путила, Хотин, Чернівці. Найбільший інтерес в екскурсантів викликає саме обласний центр, де сконцентровані найбільш цікаві об'єкти екскурсійного огляду. Головну увагу привертає старе місто, тобто центральна частина; тут виділяється архітектурний ансамбль Чернівецького національного університету, муздрамтеатр, палац текстильників, приміщення

міської ради та облдержадміністрації, собор Святого Духа та костіол "Серце Ісуса", церква св. Параскеви, римо-католицький храм, будівлі залізничного вокзалу та поштамту і багато інших, не менш цікавих прикладів таланту буковинських, австрійських, румунських майстрів. Крім того, в місті діє велика кількість музеїв та меморіальних місць, пов'язаних з життям і творчістю видатних людей Буковини та Західної Європи [7, с. 193].

Протягом століть Чернівецький регіон формувалася як багатонаціональний регіон з толерантною атмосферою, який став колыскою митців різних культур. Літературна творчість Буковини представлена багатьма іменами. Найвідоміші з-поміж них: Ольга Кобилянська, Юрій Федькович – класики української літератури; Міхай Емінеску – видатний румунський поет; Роза Ауслендер і Пауль Целан – німецькомовні єврейські поети. Творчість Пауля Целана увійшла до скарбниці світової літератури. Більшість з них народились у Чернівцях, тут отримали освіту й сформувались як творчі особистості. На весь світ відомий тенор Йозеф Шмідт – «німецький Карузо» з Буковини, який розпочинав кар'єру співака у дитячому хорі Чернівецького Темпля. В Чернівцях жив і творив відомий український композитор Володимир Івасюк – автор легендарної «Червоної рути»

У Чернівецькій області функціонують такі музеї:

–Красназнавчий музей – найбільше зібрання матеріалів і артефактів природи, історії та культури Північної Буковини: колекція стародруків з унікальною Острозькою Біблією, друкованою Іваном Федоровим у 1581 р.; археологічна колекція, що нараховує понад 12 тисяч музейних предметів. Гордістю музею є колекція творів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, основу якої складають ікони XVI–XVIII ст., роботи видатних буковинських митців. Природничка збірка налічує майже 10 тисяч натуральних зразків;

–Художній музей. Загальна кількість експонатів музею перевищує 8400. Тут створено колекцію унікальних буковинських народних образів та ікон на склі XIX–XX ст., буковинських народних килимів XIX–XX ст., буковинських і

гуцульських писанок. В експозиції живопису художнього музею представлені загалом рідкісні полотна, які належать пензлям знаних буковинських малярів, що працювали переважно в класичній манері;

– Обласний музей народної архітектури та побуту являє собою архітектурно-ландшафтний комплекс, який складається з пам'яток народної архітектури кінця XVIII – першої половини XX ст. Просто неба відтворене стародавнє буковинське село, де можна ознайомитися з народною архітектурою та побутом буковинців різних районів та етнографічних груп;

– Літературно-меморіальний музей Ольги Кобилянської;

– Літературно-меморіальний музей Юрія Федьковича;

– Меморіальний музей В. Івасюка та ін.

Багатий туристичний потенціал Чернівецької області зумовив значний розвиток туристичної індустрії.

У Вижниці функціонує музей Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка, створений у 1966 р. Фонди музею нараховують понад 7 тис. оригінальних творів, виготовлених випускниками та викладачами коледжу. Тут виставлені різьба по дереву, ткацтво, одяг та різноманітні вишивки, металева орнаментика, ювелірні прикраси, сучасні декоративно-ужиткові мистецькі вироби, живопис, графіка[27, с. 140].

З архітектурних пам'яток області виділяються дерев'яні храми Буковинських Карпат. У с. Селятин зберігся унікальний зразок сакральної дерев'яної архітектури – церква Різдва Пресвятої Богородиці – найстаріший дерев'яний храм у Буковинських Карпатах. Зведена у 30-ті роки XVII ст. без єдиного цвяха, будівля увібрала в себе елементи буковинського так званого «хатнього типу» та гуцульського купольного. На околиці м. Вижниця знаходиться збудована ще у першій половині XIX ст. дерев'яна церква Св. Дмитра. Вона є довершеним зразком гуцульських трикупольних храмів. Слід зауважити, що населенні пункти Буковинських Карпат буквально рясніють дерев'яними храмами, дзвіницями та капличками. Миколаївська церква в Путилі, Успенська церква в Розтоках, Дмитрівська церква в Дихтинці, церква

Св. Параскеви в Усть-Путилі, церква Симеона Стовпника в с. Мариничі (усі храми ХІХ ст.) – лише невелика частина дерев'яної сакральної архітектури Буковини.

З Вижицею пов'язані імена Назарія Яремчука, Василя Зінкевича. В Путилі народився Юрій Федькович, а в с. Розтоки – письменниця Марія Матіос.

Вздовж Дністра розкидані численні історичні та археологічні пам'ятки: в селі Баламутівка Заставнівського району знаходиться печера з наскельними малюнками доби мезоліту; руїни давньоруських міст на Дністрі зберігаються між селами Непоротовим і Ломачинцями Сокирянського району, біля села Перебиківців Хотинського району, в с. Василів Заставнівського району; в Кельменецькому районі в околицях с. Бабин відомо 10 палеолітичних стоянок, в с. Комарів – поселення доби бронзи (ІІІ-ІІ тис. р. до Р.Х.), в с. Ленківці знайдені поселення різних періодів починаючи з палеоліту.

Зона багата сакральними пам'ятками. Місцем паломництва є Свято-Іоанно-Златоустівська церква (1765 р.) і монастир, на території якого є джерело мінеральної води в с. Хрещатик. Рештки печерного монастиря знайдено в с. Василів. Пам'яткою архітектури є Покровська церква та дзвіниця (1791 р.) в с. Репуженці. Біля с. Непоротове знаходиться Галицький печерний монастир ХІІІ-ХХ ст., де природні печери та гроти у вапняках були розширені й пристосовані для культових цілей[37, с. 91].

У дослідженій нами області зона Дністра має туристичний центр «Хотин», розташований у однойменному місті. Поблизу м. Хотин на побережжі Дністра знаходиться Хотинська фортеця – одна з найвідоміших та історично важливих пам'яток військової фортифікації східної Європи. Вона має статус історико-архітектурного заповідника й стала одним із «семи чудес» України.

Оборонний комплекс включає фортифікаційні вали й рови, кам'яний замок, церкву Святого Олександра Невського, залишки мечеті та мінарету турецької доби та інші споруди. Кам'яні укріплення тут з'явилися в другій половині ХІІІ ст., коли за наказом короля Данила Галицького на місці старої дерев'яної фортеці виросла кам'яна, яка стала одним із найпотужніших

укріплень Східної Європи. Впродовж наступних століть фортецю неодноразово перебудовували та укріплювали всі наступні володарі Хотина і Хотинської землі: молдавські господарі, польські королі, турецькі султани. У другій половині XIV ст. споруди фортеці були оновлені, а з появою через століття вогнепальної зброї фортецю знову перебудовували. В цей час були зведені потужні стіни з баштами заввишки 40 м.

На початку XVIII ст. Османська Порта вирішила зробити з Хотина головний форпост на Дністрі. Протягом 1711–1718 рр. турки за допомогою запрошених французьких інженерів спорудили навколо старого замку Нову фортецю. Основу укріплень становили потужні земляні вали, бастіони й широкі рови, вимурувані тесаним каменем. У валах були облаштовані брами з баштами. У Новій фортеці збудували також мечеть із мінаретом. Історія фортеці пов'язана з багатьма історичними подіями. Найяскравіша серед них – Хотинська війна 1621 року, яка прославила запорозьких козаків і гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного [32, с. 127].

Вашковецький культурно-релігійний та етнографічний екскурсійний пункт включає Жіночий православний монастир Святої Праведної Анни розташований біля м. Вашківці Вижницького району. Монастир засновано у 1993 р. на Аниній горі. В давнину тут існувала жіноча обитель. Поруч з монастирем у підніжжя гори розташовані археологічні пам'ятки, поселення початку нової ери. Крім того у Вашківцях щороку 14 січня, у день святого Василя відбувається народний костюмований карнавал – Вашковецька переберія, чи Маланка, на яку збираються тисячі гостей із усього краю та з-поза його меж. Банченський культурно-релігійний екскурсійний пункт базується на чоловічому православному Свято-Вознесенському монастирі, який знаходиться в с. Банчени Герцаївського району. Монастир засновано у 1996 р. На території знаходяться: церква Вознесіння Господнього, церква Покрови Пресвятої Богородиці та підземний храм преподобного Сергія Радонезького, два братські корпуси, будинок настоятеля, два готелі для богомольців, Свято-Преображенський скит з церквою Преображення Господнього, господарські

приміщення. У жовтні 2011 р. в комплексі споруд монастиря був освячений останній восьмий храм – Свято-Троїцький собор, один із найбільших в Україні.

Біло-Криницький культово-релігійний екскурсійний пункт знаходиться неподалік від кордону з Румунією. Базується на культових спорудах села Біла Криниця Сторожинецького району, пов'язаних з росіянами-старообрядцями, які переселялись на територію Буковини в кінці XVIII ст. утікаючи від церковних реформ патріарха Никона. У 1908 р. тут був збудований унікальний Успенський собор. Зовні він нагадує відомий храм Василя Блаженного в Москві. За складністю архітектури та декоративного оздоблення його можна порівняти з митрополичою резиденцією у Чернівцях. Проте він переважає її за складністю різьби і красою декоративних матеріалів, серед яких багатокольорова керамічна мозаїка і блакитна облицювальна цегла, яка повністю вкриває стіни.

Окрім природного рекреаційного потенціалу, визначних пам'яток історії, культури, архітектури, Чернівецька область має й інші переваги в розвитку туризму. (Рис. 1.3.1)

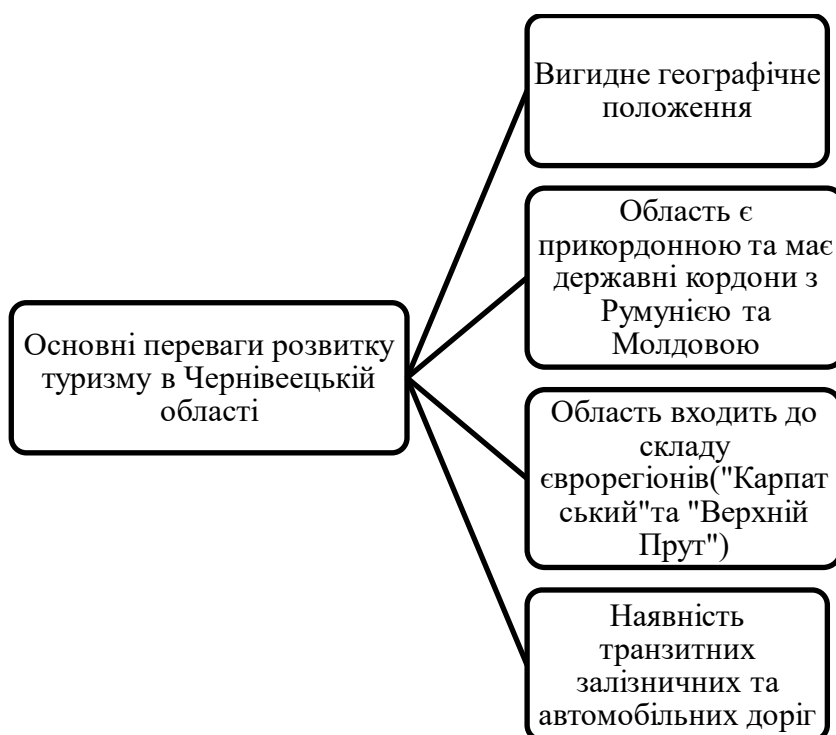

Рисунок 1.3.1. – Основні переваги розвитку туризму в Чернівецькій області[узагальнено автором за даними 32]

]

Як свдчать дані у рис. 1.3.1 Чернівецька область має низку переваг для розвитку туризму. Важливим є раціональне та ефективне застосування даних переваг на практиці.

У регіоні до цього часу існують художні промисли з виробництва килимів, вишивання та виготовлення виробів з дерева. Ці промисли розвинені у центральній, південно-західній і західній частині Буковини.

Отже, пізнавальний туризм у Чернівецькій області має усі передумови для свого розвитку. Крім того регіон може використовуватись як база для здійснення заміських автобусних екскурсій по теренах Чернівецької області. У цьому випадку пізнавальні туристи здійснюють одноденні (в окремих випадках дводенні) виїзди автобусним транспортом із використанням існуючої мережі автошляхів до заміських екскурсійних об'єктів, розміщуються у готелях різних міст Чернівецької області, харчуються у ресторанах при готелях або тих, що знаходяться на маршрутах екскурсій. Тобто, розвиток пізнавального туризму можливий без значних капіталовкладень із використанням існуючої матеріально-технічної бази та потребує лише організаційних і маркетингових заходів.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Організація туристичної діяльності в регіоні

Культурно-етнографічна спадщина нашої області, наявність унікальних архітектурних пам'яток, толерантна атмосфера слугує добрим фундаментом розвитку туристичної галузі.

Упродовж 2017 року в Чернівецькій області діяло 65 суб'єктів туристичної діяльності (у 2016 році – 66), серед них 58,5% – підприємства юридичні особи та 41,5% – фізичні особи-підприємці. Із загальної кількості туристичних підприємств 10 – туроператори та 51 – турагенти, суб'єкти, що займаються тільки екскурсійною діяльністю – 4.

Послугами туристичних організацій області скористалися 20,3 тис. осіб, яким було продано 10,3 тис. путівок на загальну вартість 184,3 млн.грн. Серед них 99,6% становили громадяни України і 0,4% – громадяни інших країн. Діти і підлітки становили 20,6% від загальної кількості туристів. Кількість обслужованих екскурсантів становила 5,6 тис. осіб[22, с. 174](Додаток А).

Вітчизняні туристи за сприяння туристичних організацій виїжджали в 47 країн світу. Країнами-лідерами з прийому наших туристів стали: Болгарія – 7,4 тис. осіб, Туреччина – 4,2 тис., Єгипет – 3,5 тис. та Греція – 0,7 тис.

У межах держави було охоплено поїздками 1,1 тис. осіб туристів–громадян України або 5,7% від загальної кількості обслужованих туристів.

Найбільш популярною метою подорожей для усіх категорій туристів залишається дозвілля та відпочинок. З такою метою у 2017 році подорожувало 19,9 тис. осіб (97,9% від загальної кількості).

Упродовж 2018 року в Чернівецькій області діяло 77 суб'єктів туристичної діяльності (у 2017 році – 65), серед них 50,6% – підприємства юридичні особи та 49,4% – фізичні особи-підприємці. Із загальної кількості туристичних підприємств 9 – туроператори та 67 – турагенти, суб'єкти, що займаються тільки екскурсійною діяльністю – 1 (Додаток А).

Послугами туристичних організацій області скористалися 29,6 тис. осіб, яким було продано 15,7 тис. путівок на загальну вартість 268,4 млн.грн. Серед них 99,5% становили громадяни України і 0,5% – громадяни інших країн. Діти і підлітки становили 19,9% від загальної кількості туристів. Кількість обслужованих екскурсантів становила 2,2 тис. осіб.

Вітчизняні туристи за сприяння туристичних організацій виїжджали в 51 країни світу. Країнами-лідерами з прийому наших туристів стали: Болгарія – 8,7 тис. осіб, Туреччина – 6,1 тис., Єгипет – 5,1 тис. та Греція – 1,0 тис.

У межах держави було охоплено поїздками 5,1 тис. осіб туристів–громадян України або 17,1% від загальної кількості обслужованих туристів. Найбільш популярною метою подорожей для усіх категорій туристів залишається дозвілля та відпочинок. З такою метою у 2018 році подорожувало 29,2 тис. осіб (98,7% від загальної кількості)[42, с. 17].

Туристична галузь Буковини останніми роками активно розвивається та викликає інтерес як на теренах України, так і за кордоном. Зокрема, у 2016-2018 роках на території області організовано та проведено ряд заходів: Різдвяний ярмарок, фольклорно-етнографічний фестиваль “Маланка – фест”, фестиваль “Різдвяні зустрічі”, свято “Від Різдва Христового до Йордану–2017”, свято “Різдвяна свічечка”, фестиваль “Майданівські колядки”, всеукраїнський фестиваль-конкурс “Натхнення Буковини”, День вуличної музики, Міжнародний день захисту дітей, парад клоунів, XII Буковинський туристичний ярмарок, свято виходу на полонину “Полонинська ватра”, Міжнародний фольклорний фестиваль “Буковинські зустрічі”, міське свято “Петрівський ярмарок”, заходи до Дня міста, Андріївські вечорниці, фестиваль української сучасної естрадної пісні імені Назарія Яремчука, культурний

фестиваль “GlobalVillage”, фестиваль середньовічної культури “Троя”, свято “Мідсоммар”, етнодуховний фестиваль “ОБНОВА – фест”, Міжнародний чемпіонат з кулінарного і кондитерського мистецтва “FoodLandBukovina–2017” та інші.

З метою забезпечення сталого розвитку туристичної галузі в регіоні та популяризації туристичного потенціалу Буковини область приймала участь у таких заходах: 25-й міжнародній туристичній виставці “TT Warsaw 2017” (м.Варшава), Туристичному Форумі–LTF “Туризм: Перезавантаження” (м.Львів), 24-му туристичному салоні UITM “Україна’2017/ UITM – UkraineInternationalTrevelMarket (м.Київ), 12 Буковинському туристичному ярмарку (м.Чернівці), 23 туристичній виставці “UITT “Україна – подорожі та туризм” (м.Київ), 51-тій міжнародній туристичній виставці ІТВ (м.Берлін), II міжнародному авіаційно-туристичний форумі (Чернівці), туристичній виставці “Харківщина: туристичні відкриття» ” (м.Харків) та інших.

Десятий рік поспіль у м.Чернівцях відзначали свято “Дня вишиванки”, яке було присвячено українській сім’ї та патріотичному вихованню дітей. Традиційно в цей день у міському пологовому будинку №2 дарували вишиванки маленьким українцям, які народилися.

У 2017 року в Чернівцях презентовано нові документальні фільми “Маланка – культура народу” та “Ріка на пограниччі: Прут. Від Карпат до Дунаю”.

У червні 2017 року було проведено ювілейний кінофестиваль “Відкрита ніч. Дубль 20”. Фестиваль є лабораторією з перевірки нових ідей для вітчизняних кінематографістів та пошуку молодих талантів, які можуть стати новими обличчями українського і світового кіно.

Важливу роль у формуванні туристичної привабливості Чернівецької області відіграють біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси. Біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси (БРТР) – це специфічна складова рекреаційно-туристичних ресурсів, яка об’єднує культурно-історичні та інші об’єкти,

пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть, поховання).

З метою представлення туристичного потенціалу Чернівецької області на міжнародних, національних та регіональних туристичних виставках надруковано промоційну літературу, а саме: буклети “Туристична Буковина в різноманітті!” (українською та англійською мовами), “Чернівці на перехресті епох і культурних традицій”, записники “Буковина туристична”, рекламні банери “Туристичні маршрути Чернівецької області” та інші[10, с. 133].

За мотивами відвідувань більша частка внутрішніх та іноземних туристів відвідали місто Чернівці з метою проведення дозвілля та відпочинку. Найбільш відвідуваними туристами залишаються пам'ятки архітектури історичного центру Чернівців, у тому числі об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – колишня Резиденція Митрополитів Буковини та Далмації.

Значна увага приділяється розвитку спортивних видів туризму. Так, організовано та проведено ряд заходів спортивного туризму: мотофестиваль “Шлях мольфара 2017”, Чемпіонат України зі спортивного туризму (велосипедний), відкрита першість Чернівецької області зі спортивного туризму (пішохідна) та ряд інших.

Протягом 2017 року було апробовано 2 нових туристичних маршрути:

- туристична екскурсія “Таємниці Садгори”. Серед найбільш цікавих об'єктів оглядової екскурсії наступні: Садгірська торговиця, костел св. Архангела Михаїла, помешкання барона Мустяца, єврейське Туризм та відпочинок у Чернівецькій області 15 Головне управління статистики у Чернівецькій області кладовище, Свято-Миколаївська церква, греко-католицька церква Пресвятої Покрови, і звичайно ж відома далеко за межами України єврейська синагога.

- еколого-туристичний маршрут “Стежками вітряних хребтів”. Протяжність маршруту становить 34,5 км. Маркування: біло-зелений прямокутник з маркувальним знаком М 3. Маршрут проходить через село Шепіт – перевал Семенчук – гора Томнатик (колишня військова частина

“Памір”) – гора Яровиця – село Верхній Яловець – перевал Джоголь і закінчується в селі Шепіт. На весні, влітку та восени Ви зможете помилуватися мальовничими краєвидами, насолодитись різноголоссям птахів, назбирати грибів та поласувати лісовими ягодами. З метою розвитку міжнародного туризму та покращення умов прийому гостей міста Чернівців здійснено комплекс заходів по розвитку інфраструктури МКП “Міжнародний аеропорт “Чернівці”.

У 2018 році в Чернівцях пройшов німецькомовний театральний фестиваль, вечір італійської музики, присвяченої Україні.

У червні 2018 року було проведено ювілейний кінофестиваль “Відкрита ніч. Дубль 21”. Фестиваль є лабораторією з перевірки нових ідей для вітчизняних кінематографістів та пошуку молодих талантів, які можуть стати новими обличчями українського і світового кіно.

За мотивами відвідувань більша частка внутрішніх та іноземних туристів відвідали місто Чернівці з метою проведення дозвілля та відпочинку. Найбільш відвідуваними туристами залишаються пам’ятки архітектури історичного центру Чернівців, у тому числі об’єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – колишня Резиденція Митрополитів Буковини та Далмації [43, с. 425].

Значна увага приділяється розвитку спортивних видів туризму. Так, організовано та проведено ряд заходів спортивного туризму: Чемпіонат України зі спортивного туризму (велосипедний), відкрита першість Чернівецької області зі спортивного туризму (пішохідна), аматорські змагання з лижного туризму та ряд інших.

На Буковині відкрили новий туристичний маршрут “Дністровські барви”, розрахований на 6 днів. Маршрут розпочинається у селищі Кострижівка на місцевому пляжі, а закінчується за 150 км, у Хотині. Сплав проходить у самому серці Дністровського каньйону, якому вже понад 350 мільйонів років. З метою розвитку міжнародного туризму та покращення умов прийому гостей міста Чернівців здійснено комплекс заходів по розвитку інфраструктури МКП “Міжнародний аеропорт “Чернівці”.

Пріоритетним напрямком екологічно збалансованого туризму на Буковині є розвиток сільського зеленого туризму. Свої послуги туристам пропонують приватні садиби сільського зеленого туризму, які здатні максимально задовольнити туристичні потреби мешканців області та її гостей. Більша частина з них розташована в Буковинських Карпатах.

Пріоритетним напрямком екологічно збалансованого туризму на Буковині є розвиток сільського зеленого туризму. Свої послуги туристам пропонують приватні садиби сільського зеленого туризму, які здатні максимально задовольнити туристичні потреби мешканців області та її гостей. Більша частина з них розташована в Буковинських Карпатах.

Прикордонне розташування, сприятливі природно-кліматичні умови, багаті рекреаційні ресурси, економічний і науковий потенціал області, соціально-культурні та історичні традиції розкривають широкі перспективи для розвитку туристичної галузі.

Активно діє Спілка сприяння розвитку зеленого туризму в Чернівецькій області, яка постійно поповнює свою інтернет-сторінку адресами сільських садиб, що діють на території області[27, с. 98].

Вищими навчальними закладами області здійснюється підготовка кадрів для підприємств туристичної галузі за напрямками: “Туризм” (спеціалізація “Внутрішній туризм”); “Менеджмент” (спеціалізація “Менеджмент туристичного бізнесу”, “Менеджмент готельного, курортного і туристичного сервісу”, “Готельно-ресторанна справа”, “Менеджмент митної справи”, “Менеджмент організації торгівлі”).

На туристичних фірмах та комплексах, готелях та ресторанах міста Чернівці та області проводиться практична підготовка студентів. Їх навчають як створити власну туристичну фірму, для них розроблена спеціальна тематика дипломних та курсових робіт з питань розвитку туризму в місті Чернівці.

Чернівецька область – доволі привабливий регіон щодо розвитку міжрегіональної і міжнародної співпраці. Загальний обсяг внесених з початку інвестування в область прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу)

станом на 31 грудня 2017 року становив 57700,2 тис.дол. США З країн ЄС внесено 48011,1 тис.дол. (83,2% від загального обсягу по області) та з інших країн світу – 9689,1 тис.дол. (16,8%). З початку інвестування прямі іноземні інвестиції в область надійшли з 41 країни світу. До найбільших країн-інвесторів входили Нідерланди, Велика Британія, Кіпр, Румунія, Італія та Ізраїль, на які припадало 71,3% від загального обсягу прямих інвестицій по області.

Формами залучення прямих інвестицій (акціонерного капіталу) були грошові внески – 1551,1 тис.дол. (80,7% від вкладеного обсягу), внески у вигляді рухомого і нерухомого майна – 357,7 тис.дол. (18,6%) та інші види здійснення інвестицій – 13,1 тис.дол. (0,7%).

Чернівецька область – доволі привабливий регіон щодо розвитку міжрегіональної і міжнародної співпраці. Загальний обсяг внесених з початку інвестування в область прямих інвестицій (акціонерного капіталу) станом на 31 грудня 2018 року становив 44048,7 тис.дол. США. З країн ЄС внесено 37469,2 тис.дол. (85,1% від загального обсягу по області) та з інших країн світу – 6579,5 тис.дол. (14,9%).

З початку інвестування прямі іноземні інвестиції в область надійшли з 38 країни світу. До найбільших країн-інвесторів входили Нідерланди, Румунія, Кіпр, Італія, Ізраїль, Туреччина, Австрія та Німеччина, на які припадало 81,5% від загального обсягу прямих інвестицій по області.

Формами залучення прямих інвестицій (акціонерного капіталу) були грошові внески – 4253,7 тис.дол. (86,9% від вкладеного обсягу), внески у вигляді рухомого і нерухомого майна – 630,4 тис.дол. (12,9%) та інші види здійснення інвестицій – 11,7 тис.дол. (0,2%).

В області діє Програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2016–2020 роки. З метою забезпечення екологічної, туристичної та науково-технічної діяльності при Управлінні екології та туризму Чернівецької облдержадміністрації діють Громадська екологічна та Наукова ради, Координаційна рада з питань туризму[30, с. 613].

В області діє Програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2017-2020 роки. Дана програма передбачає основні підходи та напрями щодо забезпечення ефективності функціонування підприємств сфери туризму. Разом з тим, програма передбачає визначення основних конкурентних переваг туристичної інфраструктури обраного регіону, що дозволить забезпечити стабільний розвиток суміжних галузей економіки. З метою забезпечення екологічної, туристичної та науково-технічної діяльності при Управлінні екології та туризму Чернівецької облдержадміністрації діють Громадська екологічна та Наукова ради, Координаційна рада з питань туризму.

Враховуючи навантаження на природні ресурси, а також потік туристів до Чернівців - найбільшого міста області, проведено дослідження привабливості малих населених пунктів (менше 100 тис. осіб) за допомогою коефіцієнта пізнавальної цінності історико-культурних ресурсів. З населених пунктів не підлягав бальній оцінці адміністративний центр - місто Чернівці, чисельність населення якого більше 100 тис. осіб.

Сутність бального підходу оцінки історико-культурних ресурсів полягає в створенні оціночних шкал на основі структуризації видових компонентів у відповідності з історико-культурною важливістю явищ, що їх характеризують [45]. За методику дослідження було обрано підхід таких авторів, як В. Кравців, Л. Гринів, М. Копач, С. Кузик: подається 13 підгруп, які отримані унаслідок структуризації п'яти підвидів історико-культурних ресурсів, кожна з яких характеризується логічним набором показників, які оцінюють за п'ятибальною шкалою.

Наступний етап оцінки пов'язаний з об'єднанням балів окремих компонентів в інтегральну величину - суму компонентів пам'яток історії та культури, архітектурних пам'яток, пам'яток мистецтва, етнографічних пам'яток, пам'яток народної творчості. Далі визначається коефіцієнт пізнавальної цінності - відношення суми отриманих балів до максимально можливої кількості балів, яка наведена в шкалі оцінок [45].

Виходячи із значення коефіцієнта, автори методики запропонували наступне ранжування рівнів пізнавальної цінності населених пунктів, що було використано при дослідженні: 0,86-1,00 - унікальні об'єкти; 0,65-0,85 - високоатраактивні об'єкти; 0,45-0,64 - середньоатраактивні об'єкти; 0,25-0,44 - малоатраактивні об'єкти; менше 0,25 - неатраактивні об'єкти[45]. Проведене дослідження дало результати, що подані в таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

Туристична привабливість населених пунктів Чернівецької області[43]

Район	Унікальні	Високо-атраактивні	Середньо-атраактивні	Мало-атраактивні	Неатраактивні
Вижницький	0	1	1	0	32
Герцаївський	0	0	0	0	24
Глибоцький	0	0	0	0	34
Заставнівський	0	0	0	0	39
Кельменецький	0	0	0	0	34
Кіцманський	0	0	0	0	46
Новоселицький	0	0	0	2	41
Путильський	0	0	1	0	50
Сокирянський	0	0	0	2	27
Сторожинецький	0	0	0	4	35
Хотинський	0	0	1	0	38
Всього	0	1	3	8	400

Дані табл. 2. 1. 1 свідчать , що Герцаївський, Глибоцький, Заставнівський, Кельменецький та Кіцманський райони мають лише неатраактивні малі та середні населені пункти. Найбільший коефіцієнт атрактивності серед вищезазначених районів мають: с. Банчени, с. Великосілля, м. Герца, с. Петрашівка (0,16 та 0,13) - Герцаївський район; с. Біла Криниця, с. Валя Кузьмина, смт. Глибока (0,17, 0,16 та 0,15) - Глибоцький район; м. Заставна, с. Кулівці, с. Погорілівка (0,08) - Заставнівський район; смт. Кельменці, с. Бабин (0,1 та 0,08) - Кельменецький район; м. Кіцмань, с. Валява, с. Ошихліби (0,15 та 0,08) - Кіцманський район.

З 43 населених пунктів Новоселицького району неатраактивні - 41 населених пунктів; малоатраактивні - 2 населені пункти (м. Новоселиця, с. Топорівці). У місті Новоселиця розташовані археологічні пам'ятки, сакральні (православні церкви, синагоги, молитовні будинки), громадської архітектури (поштова станція, старі заводи), пам'ятні місця, пов'язані з діяльністю видатних діячів, військовими подіями, а також музейними експозиціями.

З 29 населених пунктів Сокирянського району неатраактивні - 27 населених пунктів; малоатраактивні - 2 населені пункти (м. Сокиряни, с. Шебутинці). У м. Сокиряни знаходиться стоянка неандертальців періоду кам'яного віку, яка відома у всьому світі кремінними знаряддями, останками мисливської зброї та житлом з кісток мамонтів. Крім того, тут є пам'ятки громадської архітектури, пам'ятні місця, пов'язані з діяльністю митців та військовими подіями тощо. Місто є рідним для багатьох діячів культури та науки [52]. Село Шебутинці має багато археологічних пам'яток - поселення, у тому числі укріплені, прості та складні городища трипільської, черняхівської культури, знахідки епохи бронзи. Серед пам'яток сакрального значення помітне місце займає церква Святоуспіння Пресвятої Богородиці, побудована в 1887 році. Поширене і народне ремесло: різьба по дереву, бондарство [41, с. 190].

Населені пункти Сторожинецького, Путильського, Вижницького, Хотинського району в переважній більшості неатраактивні. З 39 населених пунктів Сторожинецького району неатраактивні - 35 населених пунктів; малоатраактивні - 4 населені пункти (с. Банилів-Підгірний, смт. Красноільськ, с. Нижні Петрівці, м. Сторожинець). З 51 населеного пункту Путильського району неатраактивні - 50 населених пунктів; середньоатраактивні - 1 населений пункт (смт. Путила). З 34 населених пунктів Вижницького району неатраактивні - 32 населені пункти; середньоатраактивні - 1 населений пункт (м. Вижниця); високоатраактивні - 1 населений пункт (м. Вашківці). З 39 населених пунктів Хотинського району неатраактивні - 38 населених пунктів; середньоатраактивні - 1 населений пункт (м. Хотин). У смт Путила розташований музей-садиба українського літературного діяча Юрія Федьковича. За 60 метрів від музею-

садиби стоїть Свято-Миколаївська церква 1886 року, під будівництво якої Юрій Федькович виділив землю. Щорічно кожної останньої неділі травня в Путилі проводиться традиційне свято «Виходу на Полонини» [44, с. 930].

Таким чином, найбільш привабливими районами області є Вижницький, Новоселицький, Путильський, Сокирянський, Сторожинецький та Хотинський. Незважаючи на загальну картину неатрактивності малих населених пунктів області, деякі з них варті уваги туриста, що прагне до культурного збагачення через відвідування відповідних пам'ятних місць чи споруд та пам'ятників.

2.2. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні

Одним із основоположних розділів Програми розвитку туризму в Чернівецькій області є розвиток матеріальної бази та туристичної інфраструктури буковинського краю. Одразу ж відзначимо, що на відміну від сусідніх областей – партнерів по Раді з туризму Карпатського регіону, розвиток туристичної інфраструктури на Буковині на початковому етапі реалізації Програми розвитку туризму в Чернівецькій області значно відставав. Проте темпи реалізації Програми вже наочно підтвердили вірність обраному шляху. За короткий проміжок часу на туристичній карті області з'явилися кінно-спортивні, гірськолижні, оздоровчі комплекси, бази відпочинку та яхт-клуби.

Нові об'єкти з'явилися уже в перший рік дії Програми – спортивно-оздоровчий комплекс «Цецино» в м. Чернівці, на якому розміщений 285м. гірськолижний витяг, кінно-спортивна школа, готельно-ресторанний комплекс; Міжнародний спортивно-оздоровчий комплекс «Перевал Німчич» с. Підзахаричі, Путильського району на якому розміщені три гірськолижні витяги довжинами 550, 400 і 200м., готельно-ресторанний комплекс; база відпочинку «Аква-плюс» в с.Глибочок Сторожинецького району; туристичний комплекс «Мигово» в с.Мигове Вижницького району, в складі якого 1100 та 200м.

гірськолижні витяги, снігові гармати, готельно-ресторанний комплекс, Лижний парк «Горбово» в с. Горбова Герцаївського району – чотири гірськолижні витяги, пункти прокату, снігові гармати, готельний комплекс «Буковинська зірка» та туристичний комплекс «Сонячна долина» в с.Бояни Новоселицького району, готельний комплекс «Кайзер» у м. Чернівці та ін.

Вже в найближчих два-три місяці до ладу стануть туристичні комплекси «Лекече» в с.Лопушна, «СВ-тур» у с.Долишній Шепіт, «Стіжок» у смт. Берегомет Вижницького району, «Зелена діброва» у с. Валя Кузьмин Глибоцького району, а протягом року більше 10 туристичних комплексів. Згідно з Програмою, за розрахунками відділу з питань туризму облдержадміністрації до завершення 2010 року на теренах області буде збудовано 160 нових туристичних об'єктів, а туризм стане провідним напрямком економіки краю та основною бюджетонаповнюючою галуззю області.

У зв'язку з вищезазначеним та особливою важливістю прискореної розбудови туристичної інфраструктури першочергове значення має дослідження, спрямоване на визначення оптимальних розташувань туристично-рекреаційних систем з урахуванням соціокультурних та природно-рекреаційних об'єктів.

Інфраструктуру туризму відображають комунікації, транспортні послуги, інженерні споруди, дороги, приближені до індустрії туризму підприємства, які надають нормальний доступ туристів до туристичних ресурсів, їх належне використання в цілях туризму, а також життєдіяльність підприємств індустрії туризму. Таким чином, термін інфраструктури туризму охоплює різноманітні складові - спеціалізовані туристичні підприємства, організації та установи. Але туристичну індустрію також представляють підприємства зв'язку та торгівлі, дорожні та комунальні служби, прикордонні і митні переходи тощо

Основою туристичної інфраструктури Чернівецької області є готелі, ресторани, торгівельні центри та інші заклади, що задовольняють потреби туриста при здійсненні туристичної діяльності. Для оцінки одного з елементів

туристичної інфраструктури, такою як готелі та аналогічні засоби розміщення потрібно продемонструвати динаміку її розвитку через показник кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщення за регіонами України (2017-2019 рр.) (Табл. 2.2.1) [30].

Таблиця 2. 2. 1

Показники кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи підприємці) за 2017-2019 рр. [30]

Адміністративні одиниці	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2018/ 2017	2019/ 2018	2018/ 2017	2019/ 2018
Україна	135 916	133 396	135327	-589	1931	100%	101%
Вінницька	2 209	2 279	2311	102	32	105%	101%
Волинська	2 342	2 283	2283	-59	0	97%	100%
Дніпропетровська	7 740	7 758	7767	27	9	100%	100%
Донецька	2 765	2 398	2002	-763	-396	72%	83%
Житомирська	2 550	2 248	2554	4	306	100%	114%
Закарпатська	10 658	10 169	10172	-486	3	95%	100%
Запорізька	6 611	7 373	7419	808	46	112%	101%
Івано-Франківська	10 790	11 082	11212	422	130	104%	101%
Київська	5 277	5 345	5436	159	91	103%	102%
Кіровоградська	1 610	1 587	1611	1	24	100%	102%
Луганська	1 049	1 202	1207	158	5	115%	100%
Львівська	17 949	18 292	18315	366	23	102%	100%
Миколаївська	2 786	3 332	3482	696	150	125%	105%
Одеська	12 096	11 021	11057	-1 039	36	91%	100%
Полтавська	3 993	4 052	4061	68	9	102%	100%
Рівненська	1 845	1 755	1751	-94	-4	95%	100%
Сумська	1 345	1 204	1207	-138	3	90%	100%
Тернопільська	2 930	2 907	2907	-23	0	99%	100%
Харківська	5 381	5 633	5641	260	8	105%	100%
Херсонська	3 269	2 131	3019	-250	888	92%	142%
Хмельницька	3 692	3 746	3746	54	0	101%	100%
Черкаська	2 872	2 936	2986	114	50	104%	102%
Чернівецька	3 942	3 285	3970	28	685	101%	121%
Чернігівська	1 889	1 580	1420	-469	-160	75%	90%
м. Київ	18 326	17 798	17791	-535	-7	97%	100%

У табл. 2. 2. 1. чітко показано, що у Чернівецькій області немає позитивної тенденції до збільшення місць у готелях, а відповідно і самих готелів та аналогічних засобів розміщування.

Важливим у торгових комплексах, як одного з елементів туристичної інфраструктури є ще й приємне проведення часу. Цьому сприятимуть розташовані там кафе, кінотеатри, ігрові майданчики для дітей та ін. У Чернівцях та поблизу міста розташовані великі весільні салони. Зокрема, це магазини на Калинівському ринку, окремі бутики в центрі міста та весільні салони у селі Волока Глибоцького району (що за 12 км від Чернівців). Дані торговельні заклади мають свої переваги, але суттєвими недоліками є місце розташування, відсутність зручного транспортного сполучення та інфраструктура. Тому наша пропозиція стосується запровадження однієї торговельної точки, де буде зосереджуватися переважна більшість як виробників, так і покупців весільної продукції. Такий торговельний центр типу outlet буде набагато зручнішим для відвідування туристами, що мають 1-2 дні на покупки. Адже все необхідне буде розміщуватися в одному місці.

Нерідко «купівельний» туризм поєднується з курортним відпочинком та спогляданням пам'яток. Це також у Чернівцях можна вдало поєднати, оскільки місто відоме своєю історичною та культурною спадщиною.

Для популяризації Чернівців як центру весільного шопінг-туризму необхідно регулярно проводити розпродажі. Власне, у період розпродажів за низькими цінами можна продавати не тільки весільний одяг, взуття, а також інші групи товарів, що призведе до великого попиту з боку споживачів. Окрім цього, місцеві туристичні фірми можуть пропонувати «маршрути одного дня» та співпрацювати з оптовими покупцями, які будуть перепродавати речі в інших регіонах країни [1, с. 71].

Передумовами для розвитку весільного шопінг-туризму є сукупність певних характеристик, які сприяють його організації на певній території. Зокрема у Чернівцях та Чернівецькій області до них можна віднести: близькість до ринків (як внутрішній, так і зовнішній ринки); наявність спеціалізованої

робочої сили; доступність до постачальників капіталу й устаткування; наявність підприємств, орієнтованих на підвищення ефективності за рахунок збільшення масштабів виробництва; існуюча підприємницька інфраструктура; спільна науково-дослідна, частково управлінська основа [52, с. 40].

Весільний шопінг-туризм справді може стати візитною карткою Чернівців і сприяти розвитку так званого бренду міста. Відкриття спеціалізованого весільного торговельного центру та розвиток весільного шопінг-туризму загалом може стати перспективною ідеєю для багатьох підприємців. Пріоритети для бізнесу – поглиблення співпраці, легалізація діяльності виробників весільного вбрання, координація зусиль, створення єдиного центру надання всіх можливих послуг для організації весілля, робота на експорт. Утворення такого спеціалізованого шопінг-центру та промоція Чернівців як центру весільного бізнесу допоможе місту отримати особливе обличчя, що буде асоціюватися в усієї країни з певним видом діяльності. Дані заходи звісно мають багато протиріч і розбіжностей. Для реалізації ідеї потрібно ще дуже багато попрацювати. І насамперед вибудувати довіру між бізнесом, освітою та владою, адже виграє від цього і бізнес, і місто.

За результатами дослідження «Tourism 2020 Vision», одним із п'яти найбільш популярних видів туризму у світі проголошено тематичний туризм, що передбачає підвищену зацікавленість до конкретного явища. Таким є і гастрономічний туризм, зумовлений інтересом до історії, технології та культури споживання їжі та (або) вина чи інших алкогольних напоїв.

Гастрономічний туризм – це подорожі з метою отримання аутентичного досвіду, заснованого на культурі споживання їжі або напоїв; відкритті унікальних місць та їхньої культури через національну кухню. На Буковині гастрономічний туризм, як окремий вид туризму, також має всі можливості стати популярним, оскільки подорожі за смаком, кулінарні шляхи і маршрути, знайомство з новими методами кулінарії, відвідування знаменитих місць з кулінарними традиціями або відкриття місць, пов'язаних з вирощуванням,

селекцією, риболовлею та іншими харчовими промислами стають дедалі вагомішими та важливішими мотивами для здійснення подорожей туристами.

Визначимо деякі особливості гастрономічного туризму [10, с. 133]:

- умови для розвитку цього виду туризму мають абсолютно всі території (туристичні дестинації);
- сезонність не носить характер сезонного відпочинку, для будь-якої пори року можна підібрати відповідний тур;
- гастрономічний туризм тією чи іншою мірою є складовим елементом всіх турів, але на відміну від інших видів туризму знайомство з національною кухнею стає головним мотивом, метою та елементом гастрономічної подорожі;
- просування місцевих господарств і виробників продовольчих товарів є невід'ємною частиною будь-якого гастрономічного туру.

Особливість фундаментальних принципів гастрономічного туризму полягає в його автентичності, атрактивності, комплексності та культури споживання.

Принцип автентичності полягає у дотриманні відповідності та оригінальності рецептури (національних класичних, віднайдених), а також використання харчових продуктів, що вирощуються на певній території.

Принцип атрактивності та сенсорної активності передбачає таку організацію програми гастрономічних турів, щоб туристи отримали яскраві та оригінальні враження не тільки від споживання їжі та напоїв, але й від технології виробництва, приміщення, інтер'єру, посуду, творів мистецтва, що пов'язані з приготуванням страв.

При цьому турист має задіяти усю сенсорну сферу: побачити, почути, понюхати, відчути на дотик.

Принцип комплексності передбачає співпрацю підприємств різних напрямів діяльності, форм власності тощо для створення цілісного туристичного продукту, забезпечення сталого розвитку у формуванні даного виду подорожей. Він передбачає врахування політичних, соціально-економічних, екологічних, технологічних, нормативно-правових,

культурологічних та етнічних особливостей місцевості при плануванні програм розвитку винного туризму, розробці маркетингових стратегій страв та марок географічного значення, винних брендів, популяризації регіонів.

Принцип культури споживання, насамперед, визначає дотримання міри та правил споживання їжі і напоїв, поєднання їх з традиціями, ритуалами, правилами подачі.

Розглянемо гастрономічні та туристичні можливості Буковини. З урахуванням того, що на території Чернівецької області проживають представники 76 національностей (за переписом 2001 року українців – 75,0%, румунів – 12,5%, молдован – 7,3%, росіян – 4,1%, поляків – 0,3%, білорусів та євреїв – по 0,2%, інших – 0,4%), буковинська кухня є надзвичайно багатою, оскільки включає традиції місцевого населення. Щось прийшло від поляків, щось від угорців, лемків і, звичайно, від господарів гір – гуцулів... Можна стверджувати, що кожен регіон, ОТГ чи певна місцевість має власні унікальні особливості, кулінарні традиції, а також продукти, що вирощуються на тій чи іншій місцевості.

Так, характерними продуктами для Чернівецької області можна виділити: молочну продукцію (молоко, сир, бринза, вурда, гусянка); риба (форель річкова, короп); кукурудза та продукти переробки; березовий сік; лікарські трави; виноград та продукти переробки (сік, вино, оцет); яблука та інші фрукти (сливи, груші, абрикоси, персики) та продукти переробки (сухофрукти, повидло, джеми); гарбузи; лісові горіхи; продукти бджільництва; лісові гриби; лісові ягоди; квашена продукція (капуста, яблука, кавуни, гриби, маритури); м'ясна продукція домашнього виробництва та дичина; лікувальні води («Брусницька», «Валя Кузьмінська»), що стали територіальною маркою; вина та алкогольна продукція. Також варто зазначити виражену сезонність цих продуктів, а також сезонність культури споживання продуктів у період посту.

Для формування гастрономічних турів, враховуючи продуктовий потенціал Буковини, варто проаналізувати стан розвитку ресторанного господарства [12, с. 19].

Так, для забезпечення місцевого населення і гостей послугами харчування у Чернівецькій області налічується більш як 300 закладів, що розраховані на 29 тис. місць. Найбільша кількість підприємств ресторанного господарства зафіксована в обласному центрі, де їх налічується близько 200 одиниць із одноразовою місткістю 15,7 тис. місць. Серед них – 100 ресторанів, де представлені українська, європейська, румунська, азійська (японська, корейська, китайська), класична, французька та інші національні і змішані кухні.

У гастрономічні тури можуть бути включені ті заклади ресторанного господарства, що мають зручне місце розташування (транспортна доступність) і знаходяться поблизу туристичних об'єктів, яких на території області – понад 300 різних категорій природно-заповідного фонду, понад 800 об'єктів місцевого значення та близько 112 архітектурних пам'яток, які входять до списку загальнонаціональної спадщини України та Резиденція Митрополита у м. Чернівці, яка визнана спадщиною Юнеско.

Отже, проаналізувавши можливості розвитку гастрономічного туризму на Буковині, можна стверджувати про реальні можливості та перспективи розвитку цього виду туризму. Наразі актуальним є створення спільного проекту з метою популяризації національних гастрономічних традицій, у рамках якого необхідно:

- створити реєстр закладів ресторанного господарства, які б відповідали високим стандартам обслуговування та пропонували страви авторської високої кухні, у тому числі національної;
- гастрономічний путівник регіонами, визначними туристичними об'єктами;
- календар гастрономічних фестивалів, семінарів та конференцій;
- перелік майстер-класів національних гастрономічних традицій для науковців та практиків;
- тематичний сайт, який дасть можливість інтенсифікувати інформаційні комунікаційні процеси.

Врахування цих принципів в організації гастрономічного туризму, на наш погляд, дозволить збільшити кількість туристичних прибутків, продовжити тривалість туристичного сезону у регіоні, підвищити туристичний імідж місцевості, збагатити та диференціювати місцевий туристичний продукт за рахунок розробки гастрономічних екскурсій, дегустацій та презентацій, фестивалів.

2.3. Основні напрями удосконалення розвитку туризму в Чернівецькому регіоні

Інституційний розвиток туристичного господарства в областях є важливою передумовою розвитку туристичного бізнесу й у країні.

З усіх областей України суттєве значення у розвитку туризму має західний кордон, де проходять кордони країн-учасниць Європейського Союзу. Досить перспективним у напрямку розвитку туристичної галузі є Чернівецька область, яка входить до складу двох єврорегіонів: «Верхній Прут» та Карпатський, територія яких є привабливою для відпочинку багатьох іноземних туристів.

Чернівецька область має досить високий потенціал для розвитку міжнародного туризму та прикордонного співробітництва у цій галузі, але існують багато недоліків, що формують неналежне інституційне забезпечення галузі туризму: нестабільність інститутів управління туристичною сферою; недостатня співпраця між туристичними інституціями (організаціями); незначний науковий супровід розвитку галузі туризму; відсутність налагодженої роботи підприємств туристичної галузі, нерозвинений інститут конкуренції; відсутність стратегії розвитку туристичного бізнесу на тривалий період та інші [10, с. 143].

Щодо Чернівецької області, то основними перешкодами покращення інституційного забезпечення туризму є: нерегульована діяльність туристичних

фірм, які не пристосовані до функціонування на ринку, тому досить часто банкрутують; застаріла інфраструктура, зокрема матеріальна, частково інформаційна; відсутність регіональних представництв, які відповідають за стан розвитку туризму в регіоні. Але основна проблема – це відсутність належного фінансування проектів, які мають стратегічне значення розвитку галузі не лише в області, а й в країні загалом – це готельні комплекси, розбудова парків та місць відпочинку.

Наші дослідження підтверджують перспективність Чернівецької області, адже вона має досить високий потенціал для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, а також прикордонного співробітництва у галузі. Про це свідчить в першу чергу високий ресурсний потенціал та прикордонне положення.

Зазначимо, що обласний центр як об'єкт дослідження вже давно приваблювало іноземні організації, тому ще у 2006 році Чернівці ввійшли в десятку обраних для участі в третій хвилі Проекту економічного розвитку міст (EPM) Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) (всього до реалізації проекту було залучено 26 міст України). Проект EPM надає консультаційні й експертні послуги, допомагаючи містам України в розробці стратегічних планів економічного розвитку, які стануть основою економічного зростання та сприятимуть встановленню партнерства між міською владою та лідерами бізнесу – представниками приватного сектору [4, с. 3]. Одним з перспективних напрямків розвитку визначено розвиток туризму у місті.

Як вже зазначалося, для оновлення діючої туристичної інфраструктури необхідні інвестиції, але міська та обласна ради не можуть в повному обсязі забезпечити коштами всі необхідні проекти, тому важливим є залучення іноземних інвесторів.

Останнім часом сучасні світові тенденції розвитку туристичної сфери репрезентують позитивну динаміку попиту туристів на подієвий туризм, зокрема фестивалі, основною метою яких є популяризація культурнопізнавального різновиду туризму. Буковинський регіон

характеризується стабільним збільшенням приїжджаючих туристів, даний факт свідчить про те, що регіон набирає популярності завдяки великому туристично-рекреаційному потенціалу, а саме: наявності карпатських гір, мінеральним ресурсам, рекреаційним зонам, вражаючій та багатогранній історії, неповторній архітектурі та цікавим традиціям народу. Статус регіону росте і в очах самих мешканців, які почали пишатися й оберігати його культурну спадщину.

Сьогодні функціонує чимала кількість буковинських фестивалів: фольклорно-етнографічних «ВашківецькаПереби́рія» (м. Вашківці, Вижницький район), «Різдвяні зустрічі» (м. Новоселиця, Новоселицький район), «Мерцішор» (сmt. Глибока, Глибоцький район), «ЗахарецькийГарчик» (с. Підзахаричі, Путильський район,), «Вихід на Кичерські полонини» (с. Мигово, Вижницький район), «Маланка Фест» (м. Чернівці); музичних «Перлина Черемошу» (м. Вижниця, Вижницький район), «Від Черемошу до Прута» (м. Новоселиця, Новоселицький район), «Червона рута» (м. Чернівці); історичних «Битва Націй», «Середньовічний Хотин», «Відродження легенди: дні фортеці» (м. Хотин, Хотинський район), а також багато інших літературно-мистецьких, театральних, фесталів кіно [7, с. 193].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що на сучасному етапі фестивалі мають велику цінність з точки зору розвитку туристичної галузі, а саме: сприяють підвищенню економічного розвитку регіону та відродженню народних ремесел і промислів, популяризують культуру пізнавального дозвілля та дбайливе ставлення до історичної спадщини місцевості і народу в цілому, є невичерпним скарбом нових вражень, емоцій, знань для зарубіжних та вітчизняних туристів. Однак культура проведення фестивалів на території Буковинського регіону потребує вдосконалення з організаційної точки зору в питаннях реклами, співпраці та взаємодії органів місцевої влади, закладів розміщення, харчування, транспортних компаній, гідів, тощо.

Для стратегічного розвитку туристичної галузі області слід створити певну послідовність дій, тому основними заходами є:

- вивчення зовнішнього попиту серед іноземних представників на певний вид туризму шляхом анкетування, інтернет-опитування;
- проведення різноманітних конференцій, зборів, обговорень у ВНЗ та інших установах шляхів покращення туристичної галузі, додатково формуючи позитивну думку у мешканців щодо впливу розвитку туристичної галузі;
- створити певне об'єднання, яке буде займатись наглядом та рекламуванням «туристичного міста» на міжнародному рівні.

Фактори, що позитивно впливають на туристичну галузь, залежать від ефективності діяльності переважно туристичної інфраструктури. Тому доцільними визначаємо впровадження наступних заходів(Рис. 2. 3. 1):

Рисунок 2. 3. 1. – Заходи для ефективності подальшого розвитку туризму
[узагальнено автором за даними 43]

На рис. 2.3.1 приведені заходи, які можливо застосувати для подальшого розвитку туризму в Чернівецькій області.

Для збільшення відвідувань іноземних туристів слід створити комфортні умови для їхнього відпочинку. Це, у свою чергу, збільшить як зовнішній, так і внутрішній попит, адже мешканці міста також надаватимуть перевагу відпочинку, який відповідав би міжнародним стандартам.

Відомо, що у місті є багато підприємств, які беруть непряму участь у формуванні іміджу міста. Тому додатковими заходами, які опосередковано впливають на туристичну галузь, є покращення стану місцевих ринків.

Чернівецька міська рада кожен рік намагається виділити кошти з бюджету на реалізацію цих заходів, але нестабільна економічна ситуація створює бар'єри для їхньої реалізації. Тому місто потребує залучення іноземних інвестицій, але для цього слід здійснити наступні заходи:

- створення бази даних та сайту, де будуть розміщені інвестиційнопривабливі об'єкти;
- налагодити зв'язки з різними партнерами, які є потенційними постачальниками туристичного продукту;
- розвиток маркетингу прямих іноземних інвестицій, шляхом позиціонування переваг та недоліків міста, SWOT-аналізу.

Інституційне забезпечення туристичного господарства враховує діяльність туристичної галузі на основі складових, оптимізація діяльності яких розширює можливості розвитку туристичного бізнесу. Але запропоновані заходи покращення туристичної галузі в області носять більш імперативний характер, тому вчасне реагування органів місцевого самоврядування та обласних органів пришвидшить процес розвитку. Начальник відділу з питань туризму обласної державної адміністрації повідомив, що зараз Чернівці та Буковинський край є привабливим для туристів із Румунії, Німеччини та Австрії. А зниження кількості туристів з цих країн зменшить можливі зв'язки та привабливість України для цих партнерів. До того ж Україна планує створити спільний з Румунією проект «Спільна культурна спадщина», що значно покращить ці зв'язки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У Чернівецькій області виділяються три основних регіони розвитку туризму із різною спеціалізацією: Чернівецький туристичний район, який включає туристичний вузол «Чернівці» та зону заміської рекреації; розташований у гірській частині Чернівецької області туристичний район «Буковинські Карпати»; туристична зона «Дністровський каньйон» із туристичним центром «Хотин».

Чернівецький туристичний район утворений екскурсійно-пізнавальним історико-архітектурним туристичним вузлом, розташованим у столиці Буковини. Місто також може використовуватись як база для здійснення заміських автобусних екскурсій по теренах Чернівецької області. У цьому випадку пізнавальні туристи здійснюють одноденні (в окремих випадках дводенні) виїзди автобусним транспортом із використанням існуючої мережі автошляхів до заміських екскурсійних об'єктів, Рекреаційна географія і туризм Наукові записки. №1. 2017. 108 розміщуються у готелях м. Чернівці харчуються у ресторанах при готелях або тих, що знаходяться на маршрутах екскурсій.

Тобто, розвиток пізнавального туризму можливий без значних капіталовкладень із використанням існуючої матеріально-технічної бази та потребує лише організаційних і маркетингових заходів. Зона заміської рекреації Чернівецького туристичного району, що поширюється в радіусі 18 км від обласного центру, має умови, у т.ч. розвинуту матеріально-технічну базу, для прогулянково-споглядальної, купально-пляжної, лижної та інших видів рекреації. Однак її рекреаційні ресурси недостатньо привабливі для туристів. Тому заміська рекреаційна зона не може самостійно здійснювати туристичну діяльність. В обслуговуванні туристів вона цілком і повністю «зав'язана» на обласному центрі.

Для стратегічного розвитку туристичної галузі області слід створити певну послідовність дій, тому основними заходами є:

- вивчення зовнішнього попиту серед іноземних представників на певний вид туризму шляхом анкетування, інтернет-опитування;
- проведення різноманітних конференцій, зборів, обговорень у ВНЗ та інших установах шляхів покращення туристичної галузі, додатково формуючи позитивну думку у мешканців щодо впливу розвитку туристичної галузі;
- створити певне об'єднання, яке буде займатись наглядом та рекламуванням «туристичного міста» на міжнародному рівні.

Фактори, що позитивно впливають на туристичну галузь, залежать від ефективності діяльності переважно туристичної інфраструктури. Тому доцільними визначаємо впровадження наступних заходів:

- слід провести переговори з питань розширення авіаліній з різними країнами, мешканці яких надають перевагу відпочинку в місті;
- налагодження усіх видів перевезень та приведення їх у належний стан;
- створювати заохочення місцевим туроператорам.

Для збільшення відвідувань іноземних туристів слід створити комфортні умови для їхнього відпочинку. Це, у свою чергу, збільшить як зовнішній, так і внутрішній попит, адже мешканці міста також надаватимуть перевагу відпочинку, який відповідав би міжнародним стандартам.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанова Л.В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід: монографія. Донецьк: Дон дуєт ім. М. Туган-Барановського, 2006. 294 с. С. 46-54.
2. Безнесюк В. Туризм і його місце в соціально – економічному розвитку України. *Регіональна економіка*, №1, 2015. 232-336 с.
3. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. К.: Палітра, 2010. 86 с. С. 23-37.
4. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : КНУ, 2018. 397 с. С. 111-118.
5. Биркович В.І. Модернізація туристичного та рекреаційного потенціалу регіонів України. *Статистика України*. № 3, 2014. 334 с. С. 27-45.
6. Биркович, В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети. Науковоаналітичний щоквартальний збірник*. №1 (6). 2017. 138-143 с.
7. Бізнес на індустрії відпочинку. Галицькі контракти. № 7, URL: <https://osvitanova.com.ua/events/3-i-biznes-forum-industrii-dytiachoho-vidpochynku-ta-turyzmu> (дата звернення 16.05.2020).
8. Бланк І.А. Торговий менеджмент. [2-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Ельга, Ніка-Центр. 2015. 784 с. С. 355-380.
9. Боголюбов В. С. Экономика туризма: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: «Академия», 2015. 192 с. С. 78-90.
10. Бойко М.Г. Ціннісно орієнтоване управління в туризмі : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 524 с. С. 274-300.
11. Бондаренко М.П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму. *Економічний часопис XXI*. № 3-4. 2012. 19-22 с.

12. Борисов К.Г. Международный туризм и право. – М.: НИМП, 2015. – 234с. – С.100-121.
13. Бородюк Н. Аксіома туристичного ринку. Урядовий кур'єр. 2014. С.56-75.
14. Босовська М.В. Інтеграційні процеси в туризмі: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 832 с.С.597-613
15. Вакуленко В., Валентюк І., Грибан В., Коротис С., Коротич С., Кравченко Н. Туризм і охорона культурної спадщини: український та польський досвід / *Українська Академія держ. управління при Президентові України Центр досліджень адміністративної реформи*. К.: К.І.С.,2017.176 с.С.87-94.
16. Васильєв В.В. Сільський зелений туризм в Україні. URL: <http://www.ecologylife.ru/tu> (дата звернення 12.05.2020).
17. Виноградська А. Розвиток управлінського туристичного бізнесу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016.13-18 с.
18. Виноградська А.М. Зростання авторитету України туристичної. *Український промисловець*, №4. 2015. 26-31 с.
19. Гайдук А. Інтегрований туристичний концерн – сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації. *Регіональна економіка*. №2, 2015.С.204-212.
20. Гайдук А. Б. Фактори формування та розвитку туристичної системи в ринкових умовах. URL:<http://ena.lp.edu.ua> (дата звернення 14.05.2020).
21. Географія міжнародного туризму. Країни СНД і Балтії. Мн. URL:<http://infotour.in.ua/homich-1.htm> (дата звернення 16.05.2020).
22. Герасименко В.Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія. Одеса: Астропринт,2016. 334 с. С.220-24
23. Голіков А.П. Український туризм. *Галицькі контракти*. №22. 2017. С.55-59.

24. Головашенко О.В. Туризм як соціальне явище і його розвиток в Україні /*Нова парадигма: Альманах наукових праць. Випуск 17.* Запоріжжя: Видавництво ЗДУ.2016. 6–10 с.
25. Горбилева З.М. Економіка туризму. Мн.:БГЭУ.2016. 478 с.С.398-442.
26. Горішевський П., Васильєв В., Зінько Ю. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності – Івано-Франківськ: Місто НВ. 2016. 148с.С.34-40.
27. Грицак Ю.П. Организация самодетельного туризма: учебное пособие. К.:Наука, 2015.190 с. С.55-70.
28. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортнорекреаційних територій. Донецьк.: Юго-Восток ЛТД, 2016.269 с. С.169-177.
29. Дарчук, В. Г. Рекламні маршрути по точках садив як один з чинників розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні. *БізнесІнформ.* № 8. 2013. 204-210 с.
30. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.05.2020).
31. Державне агентство України з туризму і курортів. URL: <http://tourism.gov.ua> (дата звернення 13.05.2020).
32. Донченко Л.М. Проблеми та перспективи державної підтримки розвитку туризму /*Держава та регіони. Сер. «Державне управління».* № 1. 2015.37-42 с.
33. Дунец А.Н. Взаимодействие субъектов сельского туризма регионе. Журнал Устойчивого Туризма. №2.2014.С.26-29
34. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури .2015.224 с.С.189-195.
35. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с. С.76-81.
36. Ефремова М.В. Основи технології туристичног бізнесу. К.: ЦУЛ, 2016.192 с. С.32-47.

37. Зелетдинова Э.А. Туризм в регионе: состояние, проблемы, перспективы / *Социологические исследования*. № 11. 2017. С. 96-108.
38. Зікеєва С. Г. Туристична галузь України в період євроінтеграції: соціально-економічний аспект. *Економіка і менеджмент культури*. 2013. С.74-82.
39. Іванов Ю.Б., Тищенко О.М. Стратегія підприємства: підручник Х.: ВД «ІНЖЕК.2009.560 с. С.378-387.
40. Квартальнов В. Туризм социальный: история и современность: [Учеб. пособие для ИПК турист.-экскурс. кадров] К.: Выща шк., 2016.341 с. С.300-325.
41. Квартальнов В. Туризм. Учебник. международная академия туризма. М.: Финансы и статистика, 2016.314 с.С.56-70.
42. Квартальнов В.А. Туризм. Финансы и статистика ученик. М.: 2002.320 с. С.280-291.
43. Кифяк В.Ф. Розвиток туризму як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. Вип. II (58). 2015.681 с.С.235-260.
44. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги –ХХІ,2003. 300 с. С.187-194.
45. Кифяк В. Ф. Туристична привабливість Карпатського регіону як один з основних чинників розвитку в'їзного туризму. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. С.52-57
46. Кілінська К.Й. Географія рідного краю: навч.-метод. посіб. Випуск 5. – Чернівці: Вид-во «Рута»,2004. 99 с.С.60-76.
47. Ковальчук С.В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування / *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки.2011.№6, Т. 4. С. 60-65.
48. Косар Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи / *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №2 (176), С. 115-125.

49. Космидайло В. Проблеми інноваційного розвитку в Україні та шляхи їх вирішення /*Актуальні проблеми економіки*. № 2(68),2017.20 с.С.4-6.

50. Круглов В.В. Державно-приватне партнерство як основа розвитку рекреаційно-туристичних кластерів.*Теорія та практика державного управління*. Вип. 4.2014.С.211-219.

51. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) К.: Альтерпрес, 2002.436 с.С.398-408.

52. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.С.178-189.

53. Пестушко В. М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи . *Географія та основи економіки*. 2015. № 7. С. 257-265.

54. Сокол Т.Г. Основи туризмознавства : навчальний посібник . К.: ЗАТ "Слов'янський дім", 2006. 76 с.С.35-46.

55. Фролова Г.І. Організаційні засади маркетингових досліджень у сфері туризму /*Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014.№3. С. 52-56.

56. United Nations World Tourism OrganizationURL:<https://www.unwto.org/ru>(дата звернення 12.05.2020)

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Показники кількості туристів – громадян України, обслугованих
туроператорами та турагентами в Україні у 2017-2019 рр. [30]

Показники	Роки			Відхилення			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2018/ 2017	2019/ 2018	2018/ 2017	2019/ 2018
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) - усього	2216323	2365424	3884682	1668359	1519258	175%	164%
у тому числі подорожуючих							
в межах України	375091	393396	376569	1478	-16827	100%	96%
за кордоном	1841232	1972028	3508113	1666881	1536085	191%	178%
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) - усього	298212	401397	596820	298608	195423	200%	149%
у тому числі подорожуючих							
в межах України	78470	83571	80230	1760	-3341	102%	96%
за кордоном	219742	317826	516590	296848	198764	235%	163%

Додаток Б

Таблиця 2

Показники структури готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в
Україні, 2017-2019 рр. [30]

Заклади	Роки					
	2017		2018		2019	
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %
Усього готелів та аналогічні засоби розміщування, з них	2534	100%	2 474	100%	2777	100%
готелі	1 703	67%	1 704	69%	1704	61%
мотелі	139	5%	137	6%	137	5%
хостели	40	2%	36	1%	336	12%
кемпінги	14	1%	12	0%	15	1%
агроготелі	-		-		-	
гуртожитки для приїжджих	90	4%	84	3%	84	3%
туристичні бази, гірські притулки тощо	548	22%	501	20%	501	18%

Додаток В

Таблиця 3

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) за 2017-2019 рр. [30]

Адміністративні одиниці	Роки			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2017	2018	2019	2018/2017	2019/2018
Україна	5 037 075	5 135 164	4 826 277	-210 798	-308 887
Вінницька	87 904	106 429	78 426	-9 478	-28 003
Волинська	89 021	94 701	55 740	-33 281	-38 961
Дніпропетровська	238 453	214 379	383 907	145 454	169 528
Донецька	47 193	89 368	215 053	167 860	125 685
Житомирська	67 467	71 954	34 335	-33 132	-37 619
Закарпатська	204 350	237 900	114 619	-89 731	-123 281
Запорізька	102 085	114 099	162 299	60 214	48 200
Івано- Франківська	304 805	301 592	168 742	-136 063	-132 850
Київська	249 797	250 668	374 943	125 146	124 275
Кіровоградська	52 467	49 147	43 697	-8 770	-5 450
Луганська	22 784	28 974	22 935	151	-6039
Львівська	749 855	871 401	572 159	-177 696	-299 242
Миколаївська	91 854	92 750	117 860	26 006	25 110
Одеська	278 227	252 101	289 913	11 686	37 812
Полтавська	173 137	195 405	164 452	-8 685	-30 953
Рівненська	102 347	84 756	39 470	-62 877	-45 286
Сумська	50 724	46 499	43 471	-7 253	-3 028
Тернопільська	202 276	117 691	46 103	-156 173	-71 588
Харківська	231 120	253 027	218 535	-12 585	-34 492
Херсонська	73 185	47 251	129 660	56 475	82 409
Хмельницька	170 167	170 110	119 847	-50 320	-50 263
Черкаська	129 727	152 455	105 209	-24 518	-47 246
Чернівецька	105 637	116 959	53 340	-52 297	-63 619
Чернігівська	62 704	53 507	56 673	-6 031	3 166
м. Київ	1 149 789	1 122 041	1 214 889	65 100	92 848

Додаток Г

Таблиця 4

Показники кількості місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщування за регіонами України за 2017-2019 рр. [30]

Регіон	Роки			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2017	2018	2019	2018/2017	2019/2018
Україна	239677	225 638	39589	-200 088	-186 049
Вінницька	4 444	3 938	749	-3 695	-3 189
Волинська	3 951	3 852	671	-3 280	-3 181
Дніпропетровська	16 416	15 036	2143	-14 273	-12 893
Донецька	19 753	14 959	700	-19 053	-14 259
Житомирська	1 831	1 795	548	-1 283	-1 247
Закарпатська	5 207	5 141	1430	-3 777	-3 711
Запорізька	33 079	32 167	755	-32 324	-31 412
Івано-Франківська	3 624	3 613	2084	-1 540	-1 529
Київська	10 467	7 672	1953	-8 514	-5 719
Кіровоградська	1 589	1 145	618	-971	-527
Луганська	469	277	321	-148	44
Львівська	12 920	14 635	5642	-7 278	-8 993
Миколаївська	26 065	25 897	838	-25 227	-25 059
Одеська	44 620	42 167	3490	-41 130	-38 677
Полтавська	5 222	4 814	1330	-3 892	-3 484
Рівненська	2 215	2 043	590	-1 625	-1 453
Сумська	1 919	1 707	431	-1 488	-1 276
Тернопільська	1 683	1 170	423	-1 260	-747
Харківська	8 974	8 243	1889	-7 085	-6 354
Херсонська	22 136	22 550	726	-21 410	-21 824
Хмельницька	1 870	1 820	928	-942	-892
Черкаська	4 043	3 922	770	-3 273	-3 152
Чернівецька	930	708	504	-426	-204
Чернігівська	1 929	2 304	650	-1 279	-1 654
м. Київ	4 321	4 063	9406	5 085	5 343

Додаток Д

Таблиця 5

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Чернівецькій області за 2017-2019 рр. [30]

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2017	2549606	35071	2060974	453561
2018	2806426	39605	2289854	476967
2019	4557447	75945	4024703	456799
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	2007841	40874	1963729	3238
- відносне, %	179%	217%	195%	101%
Відхилення 2018/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	1751021	36340	1734849	-20168
- відносне, %	162%	192%	176%	96%

Додаток Е

Таблиця 6

Показники функціонування колективних засобів розміщування у Чернівецькій області за 2017-2019 рр. [30]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, од.			Кількість місць, од.			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів	спеціалізованих засобів розміщування		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування		готелях та аналогічних засобах розміщування	спеціалізованих засобах розміщування
2017	4256	2534	1722	375593	135916	239677	6544759	5 037 075	1 507 684
2018	4115	2474	1641	359034	133 396	225 638	6661177	5135164	1526013
2019	4719	2777	1942	300010	135327	164683	7006220	5410242	1595978
Відхилення 2019/2017р.:	463	243	220	-75583	-589	-74994	461461	373167	88294
- абсолютне, (+; -)									
- відносне, %	111%	110%	113%	80%	100%	69%	107%	107%	106%
Відхилення 2018/2017 р.:	604	303	301	-59024	1931	-60955	345043	275078	69965
- абсолютне, (+; -)									
- відносне, %	115%	112%	118%	84%	101%	73%	105%	105%	105%

Додаток Ж

Таблиця 8

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку у Чернівецькій обл. за 2017-2019 рр. [30]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі	усього	у тому числі у	усього	у тому числі у
		заклади оздоровлення		у закладах		у закладах
2017	9669	316	11621	78953	935721	199610
2018	9745	299	106337	73478	970027	187753
2018	9328	244	94100	63300	921300	171900
Відхилення 2019/2017р.: - абсолютне, (+; -)	-341	-72	82479	-15653	-14421	-27710
- відносне, %	96%	77%	810%	80%	98%	86%
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	-417	-55	-12237	-10178	-48727	-15853
- відносне, %	96%	82%	88%	86%	95%	92%